

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alexandra Brundin Urisman

Att glömma och minnas igen
- *en studie av de svenska domstolarnas
bevisvärdering av bortträngda minnen*

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson, doktor i straffrätt
Biträdande handledare: Rickard L Sjöberg, docent i medicinsk
psykologi

Straffprocessrätt

Vårterminen 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Avgränsningar	6
1.3 Material, metod och disposition	6
2 BEVISNING I SVENSK RÄTT	8
2.1 Grundläggande om bevisning	8
2.1.1 Begrepp	8
2.1.2 Parternas respektive bördor	9
2.1.3 Beviskravet	11
2.2 Fri bevisprövning	13
2.2.1 Den fria bevisprövningens princip	13
2.2.2 Svensk bevisföring och EKMR	14
2.2.2.1 Rätten till tystnad	14
2.2.2.2 Rätten till kontradiktion	15
3 BEVISVÄRDERING I SVENSK RÄTT	17
3.1 Allmänt om bevisvärdering	17
3.2 Alternativa hypoteser	17
3.3 Utsagor som bevisning	18
3.3.1 Allmänt om bevisvärdering av utsagor	18
3.3.2 Bevisvärdering av erkännande	20
3.3.3 Bevisvärdering av tillbakataget erkännande	22
3.3.4 Bevisvärdering av målsägandens utsaga	22
3.4 Bevisvärdering av sakkunnig och dennas utlåtande	23
3.4.1 Allmänt om sakkunniga i brottmål	23
3.4.2 Sakkunniga som hjälpmedel vid bevisvärderingen	24
3.4.3 Värdering av sakkunnigbevisning	24
3.4.4 Psykologiskt sakkunniga i svensk domstol	25

4	DEN BAKOMLIGGANDE PSYKOLOGIN	28
4.1	Kort om vetenskapsteori	28
4.1.1	Allmän vetenskapsteori	28
4.2	Kort om minnets funktioner	31
4.3	Bortträngda minnen	31
4.3.1	Möjliga förklaringar till återuppväckta minnen	33
4.3.1.1	Fenomenet som ett uttryck för bortträngning eller dissociation	33
4.3.1.2	Möjligheten att ett återuppväckt minne är ett falskt minne	34
4.3.1.3	Att ett återuppväckt minne kan vara korrekt men att upplevelsen av att det trängts bort är felaktig	36
4.3.2	Det svenska psykologförbundet	37
4.3.2.1	Existensen av bortträngning eller dissociation	37
4.3.2.2	Möjligheten att ett återuppväckt minne är ett falskt minne	38
4.3.2.3	Att ett återuppväckt minne kan vara korrekt men att upplevelsen av att det trängts bort är felaktig	38
4.3.2.4	Övrigt	38
4.3.3	Slutsatser bland forskare	39
5	RÄTTSFALLSANALYS	41
5.1	Bortträngda minnen hos den tilltalade	41
5.1.1	Charles Zelmanovits – Piteå TR B 179/94	41
5.1.1.1	Referat	41
5.1.1.2	Psykologiskt sakkunnig	42
5.1.1.3	Minnesproblematiken i värderingen	44
5.1.2	Paret Stegehuis – Gällivare TR B 26/95	45
5.1.2.1	Referat	45
5.1.2.2	Psykologiskt sakkunnig	46
5.1.2.3	Minnesproblematiken i värderingen	47
5.1.3	Yenon Levi – Hedemora TR B 348/95	47
5.1.3.1	Referat	47
5.1.3.2	Psykologiskt sakkunnig	48
5.1.3.3	Minnesproblematiken i värderingen	48
5.1.3.4	Resning	49
5.1.4	Therese Johannessen – Hedemora TR B 100/97	50
5.1.4.1	Referat	50
5.1.4.2	Psykologiskt sakkunnig	51
5.1.4.3	Minnesproblematiken i värderingen	51
5.1.4.4	Resningsansökan	51
5.1.5	Trine Jensen och Gry Storvik – Falu TR B 1548-99	53
5.1.5.1	Referat	53
5.1.5.2	Psykologiskt sakkunnig	54
5.1.5.3	Minnesproblematiken i värderingen	55
5.1.6	Johan Asplund – Sundsvalls TR B187-93	55
5.1.6.1	Referat	55
5.1.6.2	Psykologiskt sakkunnig	56
5.1.6.3	Minnesproblematiken i värderingen	56
5.2	Bortträngda minnen hos målsäganden	57
5.2.1	Hovrätten över Skåne och Blekinge B 2222-04	57
5.2.1.1	Referat	57
5.2.1.2	Psykologiskt sakkunnig	58
5.2.1.3	Minnesproblematiken i värderingen	58

5.2.1.4	Resning	59
5.2.2	Luleå TR B 187-93	60
5.2.2.1	Referat	60
5.2.2.2	Psykologiskt sakkunnig	60
5.2.2.3	Minnesproblematiken i värderingen	61
5.3	Analys av fallen	62
5.3.1	Psykologiskt sakkunniga	62
5.3.2	Minnesproblematiken i värderingen	63
5.3.3	Utredningskravet, den materiella processledningen och alternativa hypoteser	64
5.3.4	Skillnader mellan värdering av erkännande och målsägandens berättelse	65
5.3.5	Övriga upplysningar och slutsatser	66
6	ANALYS	68
6.1	Domstolens dilemma	68
6.2	Förslag till förbättringar	70
6.3	Avslutande kommentarer	72
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	74
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	78

Summary

The discussion in the scientific community around the subject repressed memories has for a long time been extensive.

The Swedish rules of evidence validation give the court the possibility of freely taking in consideration everything they find of value for the judgement. It is therefore up to the courts to decide whether or not to trust repressed memories as evidence.

The purpose of this essay has been to look at the questions of repressed memories from different views and to look into some of the criminal cases in which these discussions are held.

What does a psychological expert know, that is important for the court's judgement? And even more importantly; how does the expert explain her conclusions and what these conclusions are based on to the court? These questions are discussed in the essay, which also states that psychological scientists have different answers to the question; do repressed memories actually exist?

The essay concludes the following:

- **The courts are not consistent in their judgements**
- **The role of experts in Swedish courts are highly uncertain**
- **The experts sometimes do the job the courts are supposed to do**
- **The legal security is threatened**

Some suggestions of improvement are then made:

- *The courts should always hire experts in these cases*
- *The experts should be given clear instructions*
- *The court should always hire an extra expert, if the first one leaves any doubt*
- *The authorities should make a list of experts, from which the courts can pick experts for the different cases*
- *The validation of evidence should be made by the court, not by the expert*
- *The courts needs to write clear judgements*
- *If in doubt: in benefit of doubt*
- *The court should be very restrictive when validating repressed memories as evidence*

Sammanfattning

Bortträngda minnen och huruvida dessa kan eller bör framkallas är föremål för omfattande diskussion i forskarvärlden. Vad som kan kallas vetenskaplig och verklig sanning är också det långt ifrån oomstritt. På den juridiska sidan ger den svenska bevisprövningsmodellen domstolarna möjlighet att beakta i princip allt de finner av värde. Att andra vetenskapsdiscipliner ofta kommer in i den juridiska bedömningen är därför förstås ofrånkomligt.

Syftet med denna uppsats har varit att ur ett juridiskt perspektiv granska den psykologiska företeelsen bortträngda minnen. Mer konkret har syftet varit att se på svenska domstolars bevisvärdering av dessa minnen i allmänhet och gällande en tilltalads erkännande i synnerhet. Uppsatsens analysdel har sedan försökt klargöra hur en bevisvärdering *bör* se ut i dessa fall.

Fullkomligt centralt i den rationalistiska, empiriskt grundade kunskapstradition som den vetenskapliga psykologin baserar sig på är att den utsträckning i vilken man kan lita på en expert som säger sig *veta* något är beroende av expertens förmåga att förklara *hur* hon vet det hon vet. De sakkunnigas roll diskuteras därför flitigt i uppsatsen. Det enda som är säkert efter denna genomgång är att det inte finns ett klart svar, synen bland psykologiska forskare är *inte* entydig och frågan huruvida bortträngda minnen verkligen existerar kan inte besvaras vare sig med ja eller med nej. Ännu mer ovisst är det när det gäller frågan huruvida sådana minnen, som en person hävdar vara framkallade tidigare bortträngda minnen, är sanna eller inte.

Uppsatsen konstaterar i korthet följande:

- **Domstolarna är inte konsekventa i sin värdering**
- **De sakkunnigas roll är högst oklar**
- **De sakkunniga gör domstolens arbete**
- **Rättssäkerheten hotas**

Några förslag på förbättringar görs sedan:

- *Domstolarna bör alltid anlita sakkunnig i dessa mål*
- *De sakkunniga bör ges tydliga instruktioner för sitt utlåtande.*
- *Vid minsta osäkerhet från rättsens sida, bör ytterligare sakkunnig kallas in*
- *Socialstyrelsen eller en annan myndighet bör sammanställa en lista med ett urval experter inom respektive ämnesområde från vilken domstolarna kan välja sina sakkunniga*
- *Bevisvärderingen ska ske hos domstolen, inte av de sakkunniga*
- *Domskälen måste vara tydliga*
- *Vid tvivel: hellre fria än fälla*
- *Domstolarna bör vara mycket restriktiva med att använda bortträngda minnen som grund i sin bevisvärdering*

Förord

Mitt studentliv är slut. Det är mycket märkligt. Många är Ni som gjort dessa fem år till de mest fantastiska i mitt liv. Ni vet vilka Ni är – alla vänner från Juridiska Föreningen, Juridiska fakulteten och övriga Studentlund. Tack!

Ni som varit på annat håll när jag har varit i Lund, vill jag också rikta ett varmt tack till: familj, släkt och vänner. Tack!

I detta arbete har jag förstås haft ett stort stöd från er alla, men vissa tåls att tacka särskilt. Min på alla sätt utmärkte handledare Sverker Jönsson; tack för all hjälp, för Din tålmodighet och för alla skratt före och under arbetet med denna uppsats. Tack också för att Du står upp för sann pedagogik i Din undervisning och för att Du får studenterna att allvarligt ifrågasätta normer och tänka kritiskt. Sluta aldrig med det!

Min biträdande handledare Rickard L Sjöberg; tack för den fantastiska uppställningen och den ovärderliga hjälpen med de avsnitt jag själv inte alls behärskade från början. Mitt varmaste tack för förslag till litteratur, för nya tankar och synsätt och för allt arbete Du har lagt ner för att hjälpa mig!

Ett stort tack också till er som på andra sätt hjälpt till att göra detta till en färdig uppsats; Ingela Brandt, Olle Serin, Annika Hellbring och Christian Dahlman ska nämnas speciellt.

Ett alldeles särskilt tack vill jag också rikta till Peter Althin: tack för all inspiration och uppmuntran Du har gett mig, ända sedan jag i åttonde klass bestämde mig för att bli jurist! Utan Dig hade detta examensarbete nog aldrig funnits.

Förkortningar

BrB
EKMR

HD
HovR
NJA
Prop.
RB
SKL

SOU
SvJT
TR

Brottsbalken
Europakonventionen för de
Mänskliga Rättigheterna
Högsta domstolen
Hovrätt
Nytt Juridiskt Arkiv
Proposition
Rättegångsbalk (1942:740)
Sveriges Kriminaltekniska
Laboratorium
Statens Offentliga Utredningar
Svensk Juristtidning
Tingsrätt

1 Inledning

*"We are innocent victims of our mind's manipulations."*¹

Det mänskliga minnet. Vetenskap och sanning. Ett rättssäkert system. Framkallande av vad man inom psykologin kallar bortträngda minnen är föremål för omfattande diskussion i forskarvärlden. Vad som kan kallas vetenskaplig och verklig sanning är också det långt ifrån oomstritt. På den juridiska sidan ger den svenska bevisprövningsmodellen domstolarna möjlighet att beakta i princip allt de finner av värde när de avgör ett mål. Att andra vetenskapsdiscipliner ofta kommer in i den juridiska bedömningen är därför förstås ofrånkomligt. Hur ska då något som är kontroversiellt i den ena vetenskapen, bedömas i den andra?

*"När berättelsen sker så finns det en enorm respons. En kolossal respons, som förstärker berättandet. Och som gör det så lätt att gå vidare och spinna på historierna."*²

Thomas Quick³ talar om sina terapeuters reaktioner när han under behandling fragmentariskt börjar berätta om våldsbrott han säger sig ha begått. Tvivel börjar gro. Vad vet vi egentligen om minnets funktioner? Vad är sant? Och hur ska domstolen befatta sig med denna typ av frågor?

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att ur ett juridiskt perspektiv granska den psykologiska företeelsen bortträngda minnen. Mer konkret är syftet att se på svenska domstolars bevisvärdering av dessa minnen i allmänhet och gällande en tilltalads erkännande i synnerhet. Uppsatsens analysdel ska sedan försöka klargöra hur en bevisvärdering *bör* se ut i dessa fall.

Syftet leder fram till följande frågeställningar:

- Vad är bortträngda minnen?
 - Finns det vetenskapligt stöd för att bortträngning och framkallande av minnen kan ske?
 - Är denna syn entydig bland forskare i psykologi?
- Hur värderar svenska domstolar bortträngda minnen som bevisning?
 - Hur ser värderingen ut när det är fråga om en tilltalads erkännande?

¹ Loftus (1991), s. 21.

² Thomas Quick i Dokument Inifrån, SVT den 5 juli 2008.

³ Thomas Quick heter numera Sture Bergwall. För att undvika missförstånd kommer namnet Thomas Quick att användas genomgående i uppsatsen, då detta är det namn som förekommer i de aktuella domarna.

- Hur används och värderas de psykologiskt sakkunniga och deras utlåtanden i dessa fall?
- Hur förhåller sig de svenska domstolarnas bevisvärdering av bortträngda minnen till rättssäkerheten?

1.2 Avgränsningar

Det här är en uppsats inom straffprocessens område. Vad som kommer att beröras är domstolens bevisvärdering i brottmålsförfarandet. Civilprocessen lämnas alltså helt utanför arbetet. De utsagor som främst kommer att granskas är den tilltalades erkännanden. För att kunna dra slutsatser kring hur återvunna minnen värderas i den tilltalades utsaga, kommer material kring målsägandets utsagor också att beröras. Vittnesutsagor avgränsas alltså bort, även om vissa slutsatser säkerligen också kan anpassas på dessa.

När det gäller rättsfallen har ett kvalitativt urval gjorts. Här finns inga anspråk på att fullt ut bedöma de svenska domstolarnas bevisvärdering. Några särskilt uppmärksammade exempel har valts och det är på grundval av dessa analysen sedan sker.

På den psykologiska sidan, blir utläggningen på ett mer ytligt plan. Detta är en juridisk uppsats och det är ur den juridiska synvinkeln den ska läsas. De psykologiska delarna ska alltså ses som hjälpavsnitt för den juridiska analysen.

Vissa ytterligare avgränsningar kommer att göras i samband med respektive aktuellt avsnitt, för att underlätta läsningen.

1.3 Material, metod och disposition

I arbetets juridiska del har metoden varit så kallad klassisk rättsdogmatisk metod. Lagtext, doktrin, praxis och förarbeten har lästs, jämförts och i viss mån analyserats. Materialet har varit relativt omfattande men vissa böcker har förstås använts i större omfattning än andra. I rättsfallsanalysen har urvalet av mål skett på basis av intresse och relevans. Fallen med Thomas Quick som tilltalad har varit anledningen till ämnesvalet i uppsatsen och är alltså vari utgångspunkten för arbetet har tagits. De sista fallen är valda för att ge en bredd i framställningen och för att ge läsaren möjlighet att jämföra fall med enbart en utsaga som utgångspunkt (Quick-fallen) med ett mål där flera berättelser ligger till grund för domen.

I de delar som rör psykologiska aspekter, har en stor inläsning först fått göras, varefter en redogörelse gjorts på basis av psykologisk litteratur. Under arbetet har stor hjälp getts av docent i medicinsk psykologi Rickard L

Sjöberg, som bistått med såväl litteraturtips som granskning av det faktiska innehållet.

Uppsatsen inleds med en redogörelse för svensk bevisrätt, varefter en kort introduktion till människans minnesfunktioner tar vid, följd av en kortfattad genomgång av vetenskapsteori. Efter det diskuteras begreppet *bortträngda minnen* och forskningen kring detta fenomen sammanfattas. En rättsfallsanalys med för ämnet relevanta fall genomförs sedan. Slutligen analyseras resultatet och förslag till förbättringar av domstolarnas bevisvärdering i dessa fall presenteras.

2 Bevisning i svensk rätt

2.1 Grundläggande om bevisning

2.1.1 Begrepp

Som grund i framställningen om bevisreglerna i svensk rätt, kan en genomgång av de för sammanhanget relevanta begreppen vara nödvändig. Nedan redogörs därför för ett urval av de viktigaste bevistermerna. För att konkretisera begreppen, väljer jag att använda ett fingerat exempel:

A har natten till den 18 april 2010, i stora salen i Akademiska Föreningens lokaler i Lund, slagit B upprepade gånger i huvudet med en hammare. Skadorna har varit av sådan art att B sedermera avlidit.

På platsen hittades en hammare med fingeravtryck från A och blod från B. C bevittnade hela händelsen på bara några meters avstånd.

I 3 kap. 1§ BrB stadgas brottet mord. Paragrafen lyder:

”Den som berövar annan livet, dömes för mord [...].”

Med bevis avses *bevismedel*. Dessa uppräknas, dock inte uttömmande, i 37 till och med 40 kap. RB. De uppräknade bevismedlen är vittne, part, skriftliga bevis, syn och sakkunnig.⁴ I exemplet ovan kan hammaren, fingeravtrycken, vittnet C och blodet sägas vara bevismedel. Även eventuella protokoll från till exempel rättsmedicinsk undersökning av B:s kvarlevor och analysprotokoll från SKL angående blodet på kniven skulle kunna hänföras till denna kategori.

Rättsregelns rekvisit utgör *abstrakta rättsfakta*. De faktiska omständigheter som i åklagarens gärningsbeskrivning beskriver gärningen utgör så kallade *konkreta rättsfakta*.⁵ *Hjälpfakta* är den typ av omständigheter som finns vare sig temat existerar eller ej. De har alltså ingen självständig betydelse för bedömningen av ett rättsfaktums existens men tillför kunskap som underlättar tolkningen och bedömningen av bevisfakta.⁶ I fallet ovan är det alltså att någon berövar annan livet som är det abstrakta rättsfaktumet. Hela det första kursiverade stycket ovan kan tänkas bli det som skulle utgöra de konkreta rättsfaktumet i vårt exempel. Det faktum att det till exempel skulle ha varit mörkt i stora salen vid tillfället ovan, kan vidare ses som ett hjälpfaktum.

⁴ Schelin (2007) s. 42.

⁵ Ibid.

⁶ JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006) s. 65.

Det som i ett mål ska bevisas utgör det så kallade *bevistemat*. Det slutliga bevistemat i ett mål är alltid ett rättsfaktum.⁷ I ovanstående fall är bevistemat att A begått ett mord på B. De fakta som ger stöd för existensen av ett bevistema kallas *bevisfakta*.⁸ I exemplet är vittnet C:s utsaga ett exempel på ett bevisfaktum.

Beviskravet är den norm som anger styrkan som krävs av bevisningen. *Bevisbördan* är det som anger vem det går ut över om kravet inte uppfylls och inom vilka avsnitt detta krav ska uppfyllas.⁹

Efter huvudförhandlingen – som innefattar hörande av parter, eventuella vittnen samt frambringande av bevisning – ska rätten göra en bevisvärdering.¹⁰ Som definition på *bevisvärdering* kan användas Ekelöfs terminologi: den intellektuella verksamheten under plädering och överläggning till dom.¹¹ Centrala i bevisvärderingen är de så kallade *erfarenhetssatserna*. Dessa har definierats på många olika sätt¹² men här används Ekelöfs definition: ”Ett påstående om sambandet mellan två företeelser, som gäller generellt för dessa.”¹³

2.1.2 Parternas respektive bördor

Bevisbördans fördelning och beviskravets höjd ska i brottmål garantera en rättssäker process.¹⁴ I brottmål gäller att åklagaren har bevisbördan för samtliga relevanta omständigheter. Vidare gäller principen *in dubio pro reo*, ”vid tvivel för den tilltalade”. Med dessa medel är målet att några oriktiga straffdomar inte ska meddelas. Den senare principen anses vara en viktig rättsstatsprincip och syftar inte minst till att minimera otryggheten bland medborgarna.¹⁵

Vissa inskränkningar finns i åklagarens fulla bevisbörda. Den vanligaste är att ett erkännande av brott presumeras vara riktigt, under förutsättning att det är utrett att avsikten med uttalandet var just ett erkännande.¹⁶ Detta är, som vi kommer att se senare i uppsatsen, något som enligt min åsikt kan leda till stora problem i rättstillämpningen när det finns misstankar om så kallade *falska erkännanden*. I fallen med Thomas Quick blir denna diskussion högst påtaglig.

⁷ Ekelöf (1995) s. 12 f.

⁸ Ekelöf (1995) s. 13.

⁹ Diesen (2002) s 65.

¹⁰ Schelin (2007) s. 38.

¹¹ Ekelöf (1995) s. 12.

¹² Se Edelstam (1991) s. 109 ff. för ett flertal definitioner.

¹³ Ekelöf (1995) s. 14.

¹⁴ Schelin (2007) s. 54 ff.

¹⁵ Ekelöf (1995) s. 113 ff.

¹⁶ Diesen (2002) s. 64 ff.

Andra lindringar av bevisbördan för åklagaren kan vara vaghet i gärningsbeskrivningen, underlåtenhet att anföra till exempel ansvarsfrihetsgrunder och ”underförstådd” subjektiv täckning.¹⁷

Om åklagarens huvudbevisning har lett till att alla delteman som omfattas av gärningsbeskrivningen blivit styrkta, inträder en form av aktivitetsplikt för den tilltalade. Det krävs då att den tilltalade för in motbevisning som helt undanröjer åklagarens styrkta bevisteman eller som i tillräckligt stor grad reducerar bevisvärdet av åklagarens bevisning. Lyckas inte detta kan åklagarens styrkta bevisning ligga till grund för en fällande dom.¹⁸ Gällande åtminstone det som ligger utanför gärningsbeskrivningen, kan hävdas att den tilltalade har en viss åberopsbörda. Om den tilltalade till exempel inte invänder mot det faktum att hon varit på brottsplatsen, kanske inte frågan om alibi uppkommer.¹⁹ Ett flertal andra bördor för parterna diskuteras i doktrin. Av utrymmesskäl kan inte samtliga diskuteras i denna uppsats.²⁰

Utöver den i princip totala bevisbördan, lyder åklagaren under den så kallade *objektivitetsplikten*. Denna regleras i 23 kap. 4§ RB och består i att hon är skyldig att betrakta även de omständigheter som är till den misstänkta förmån. Detta innebär att mycket höga krav ställs på åklagarens processföring och att hon även efter att ha fattat åtalsbeslut såväl ska försvara sin ståndpunkt som lyfta fram fakta som motsäger denna.²¹

Innebär objektivitetsplikten då en undersökningsplikt för åklagaren? Hur långt sträcker sig i sådana fall en sådan? I Quick-fallen, som går igenom utförligt nedan, framstår många omständigheter som icke-utredda. Kanske kan tyckas att det i dessa fall är domstolens materiella processledning som har brustit. Eller ligger bristen i att försvararen inte till fullo har lagt fram material till styrkande för klientens oskuld?

Diesen varnar när det kommer till objektivitetsplikten för att kraven på åklagarens processföring här kan bli alltför höga. Han menar att risken är att åklagaren härigenom underlåter att föra fram bevisning till den tilltalades fördel. Diesen hävdar vidare att den i viss mån bristande objektiviteten kan vägas upp av försvararens insats men att ansvaret om sådan saknas, vilar på domstolen och dess materiella processledning.²² Denna består i brottmål i att rätten äger införskaffa all den bevisning man anser krävs. Detta för att tillgodose det allmänna intresset av en fullständig utredning.²³

Visserligen finns det en poäng i Diesens resonemang. Dock kan anföras däremot att professionella åklagare ställs – och alltid kommer att ställas – inför juridiska och etiska svårigheter och att förtroende måste ges dem i

¹⁷ Diesen (2002) s. 64 ff.

¹⁸ Schelin (2007) s. 56.

¹⁹ Diesen (2002) s. 66 f.

²⁰ För vidare läsning, se bl.a. Diesen (2002) s. 66 ff och Ekelöf (1995) s. 113.

²¹ Diesen (2002) s. 65 f.

²² Ibid.

²³ SOU 1938:43, s. 382.

deras yrkesutövning. Det är, enligt min syn, viktigt att vara mån om hur åklagaren ser på sin roll och på rättssamhället i stort. Trots det kontradiktoriska systemet, kan det inte hela tiden vara en fråga om att *vinna eller förlora* ett mål. Dessutom är åklagarens objektivitetsplikt oerhört viktig. Utan denna skulle en alltför stor del av ansvaret för den tilltalade vara avhängig domstolens aktivitet. En viktig fråga att ställa sig är förstås om en större andel av åberopandekravet borde ligga på den tilltalade själv, eller hennes försvarare.

När det gäller försvararens roll kan bara liksom ovan påpekas att, i fall då den tilltalade erkänner sitt brott, vissa frågor riskerar att bli outredda om ansvaret ligger på försvaret. Här finns ett behov av utredning om vad som egentligen ankommer på försvaret i dessa mål; är det att tillse klientens intresse utifrån dennas inställning i processen eller är det att hela tiden arbeta för att klienten ska få lindrigast tänkbara dom? Detta är inte huvudämnet för denna uppsats men viss diskussion i ämnet förs i analysen nedan.²⁴

2.1.3 Beviskravet

Beviskravet får som nämnts ovan beskrivas som den styrka som bevisningen måste ha för att ett rättsfaktum ska få läggas till grund för dom. Beviskravet är alltså en del i bevisbördan och beskrivs av Ekelöf – citerad av Diesen – som *”den lägsta bevisstyrka som är godtagbar för ifrågavarande rättsfaktum som bevisstema”*²⁵. På svenska: vilken styrka måste åklagarens bevisning ha för att den tilltalade ska kunna fällas till ansvar för brottet?²⁶

Det går inte att i ett effektivt rättssamhälle sätta upp ett beviskrav som helt och fullt säkerställer att oskyldiga inte döms. RB stadgar inget uttalat beviskrav, istället har detta ålagts praxis.²⁷ I NJA 1980 s. 725 myntade HD uttrycket *”utom rimligt tvivel”* som beviskrav i brottmål.²⁸ Begreppet är hämtat från engelskans *”beyond reasonable doubt”*, ett krav som gällt i USA sedan 1700-talet. Detta krav har sedan upprepats av HD vid ett stort antal tillfällen.²⁹

Beviskravet kan formuleras genom flera typer av processer³⁰ men utgångspunkten i denna uppsats kommer att ligga på begreppet *”utom rimligt tvivel”*. Med att tvivlet ska vara rimligt menas att en viss felmarginal är godtagbar, att åklagarens beskrivning av läget inte tillintetgörs av minsta

²⁴ För vidare läsning i ämnet, se Ekelöf (1995) s. 205 ff.

²⁵ Diesen (2002) s. 74. Citat ur SvJT 1988 s.31.

²⁶ Diesen (2002) s. 75.

²⁷ Ekelöf (1995) s. 116.

²⁸ NJA 1980 s. 725, s. 738.

²⁹ Schelin (2007) s. 58 ff.

³⁰ Se närmare Diesen (2002) s. 75-83.

tvivel. Det innebär också att tvivlet ska bygga på konkreta omständigheter i målet, alltså vara rationellt.³¹

Om beviskravet är uppfyllt, innebär det att huvudtemat har kunnat styrkas; att gärningsbeskrivningens rekvisit har kunnat bevisas. Innebär detta då att *alla* delar i gärningsbeskrivningen – inklusive den subjektiva täckningen av dessa – kräver samma beviskvalitet? Och gäller samma beviskrav för alla brottstyper? Här hävdas från flera håll³² att svenska domstolar normalt finner sig i att vissa straffrättsliga omständigheter kan styrkas med ett lägre beviskrav än andra. Som exempel kan nämnas det subjektiva rekvisitet i till exempel snatteribrott och fall av deklarationsmål.³³ Huruvida brottets grovhet leder till att beviskravet skiftar, är omstritt. Ekelöf hävdar att doktrin ger stöd för att *”det krävs starkare bevisning för att fälla en tilltalad, då brottet är grovt än då detta är lindrigt”*³⁴, samtidigt som Diesens ståndpunkt är den klart motsatta.³⁵

Andra aspekter som bör tillses när det gäller beviskravet är den tilltalades inställning, påföljdsfrågan och brottets komplexitet. Frågan om påföljd har dock ingen särskild vikt i detta arbete och kommer därför inte att behandlas närmare.

Ett erkännande ska i fråga om grova brott inte ensamt kunna ligga till grund för en fällande dom. I mindre grova brott, kan det dock vara godtagbart som ensam bevisning.³⁶ Även gällande beviskravet i förhållande till den tilltalades inställning, verkar dock delade meningar råda. Bland andra Ekelöf hävdar att beviskravet är lägre då den tilltalade erkänt brottet³⁷ medan Diesen och Lindell alltjämt hävdar att beviskravet är konstant.³⁸

Brottets komplexitet blir förstås intressant när beviskravet ska utredas. Är rekvisiten fler och större, torde bevisläget bli svårare. Diesen har noga utrett detta³⁹ och kommer sammanfattningsvis till bedömningen att det subjektiva rekvisitet och ansvarsfrihetsgrunderna måste tilldelas ett något lägre faktiskt beviskrav, på grund av de praktiska svårigheterna att bevisa dessa.⁴⁰

I stort kan konstateras att åsikterna kring beviskravet går isär och att rättsläget är – och förmodligen kommer att förbli - delvis oklart.

³¹ Diesen (2002) s. 98.

³² Se till exempel Ekelöf (1995), s. 119.

³³ Ekelöf (1995) s. 119.

³⁴ Ekelöf (1995) s. 117,

³⁵ Diesen (2002) s. 85.

³⁶ SOU 1938:43, s. 380 f.

³⁷ Ekelöf (1995) s. 118.

³⁸ Diesen (2002) s. 86 f.

³⁹ Se Diesen (2002) s. 87-96.

⁴⁰ Diesen (2002) s. 98.

2.2 Fri bevisprövning

2.2.1 Den fria bevisprövningens princip

”Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.” I 35 kap. 1§ 1 st. RB stadgas principen om fri bevisprövning. I denna ryms såväl principen om den fria bevisföringen som den om den fria bevisvärderingen.⁴¹ I förarbetena till den nuvarande RB slås fast att principen innebär att det inte uppställs någon begränsning för vilka kunskapskällor som får användas för att få fram sanningen och att domaren vid sin bevisvärdering inte är bunden av legala regler.⁴² I följande avsnitt ska den svenska regleringen kring bevisföring och bevisvärdering beskrivas.

Det finns i svensk rätt i princip ingen begränsning för vilka bevis som får läggas fram av parterna i en process. Inte ens om ett bevis eller en utsaga framkommit på olagligt sätt är detta förbjudet att använda som bevisning, även om tillkomstsättet kan påverka hur beviset värderas.⁴³

Den fria bevisföringen har, trots avsaknaden av direkta så kallade bevisförbud, ändå vissa inskränkningar. En av dessa är då en utsaga om den tilläts skulle kränka den tilltalades rätt till en rättvis rättegång i enlighet med 6 art. EKMR.⁴⁴ Skulle en utsaga från en tilltalad - som till exempel framkommit efter en måhända omstridd terapeutisk behandling - anses strida mot den tilltalades rätt till tystnad, är min tolkning att detta alltså skulle resultera i att utsagan inte ens skulle kunna bli föremål för bevisvärdering. Se ett vidare resonemang om rätten till tystnad enligt EKMR nedan. Besläktad med denna fråga är förstås reglerna om tystnadsplikt för behandlande terapeuter. Denna fråga är intressant på många plan, men ligger utanför uppsatsens ämnesområde.

Omedelbarhetsprincipen innebär ur bevishänseende att rätten endast får fästa avseende vid bevisfakta som förebringats vid huvudförhandlingen eller som man annars efter det som förekommit vid förhandlingen kunnat sluta sig till existerar. Grunden för detta är att rätten ska ha en god möjlighet att värdera hela materialet på samma gång. Ett förbud för domaren att till grund för domen lägga sitt privata vetande, blir enligt Ekelöf en följd av omedelbarhetsprincipen.⁴⁵ Detta blir enligt min åsikt en mycket svår avvägning, då domaren samtidigt ska använda sin juridiska kunskap och sitt sunda förnuft – som även det i någon mån får anses vara inlärt – för att göra bevisvärderingen. Relevant för uppsatsens ämne blir frågan om en domare är skolad i psykologisk vetenskap. Detta är en kunskap som säkerligen är mycket svår att bortse från vid en värdering av till exempel en tilltalads utsaga.

⁴¹ Schelin (2007) s. 19.

⁴² SOU 1938:43, s. 377.

⁴³ Schelin (2007) s. 19 f.

⁴⁴ Schelin (2007) s. 19 ff.

⁴⁵ Ekelöf (1995) s. 21 ff.

I nära anslutning till omedelbarhetsprincipen ligger *muntlighetsprincipen* och *principen om bevisomedelbarhet*. Den förra, stadgad i 46 kap. 5§ RB, innebär att huvudförhandlingen som huvudregel ska vara muntlig. Den senare innebär är bevisning så långt som möjligt ska komma rätten tillhanda i oförmedlat skick. Ledamöterna av rätten ska alltså få möjlighet att själva direkt ta del av bevisningen. Videoförhör anses dock uppfylla detta krav.⁴⁶

2.2.2 Svensk bevisföring och EKMR

2.2.2.1 Rätten till tystnad

Rätten till tystnad och rätten att inte tvingas ange sig själv är inte uttalad i, men väl härledd ut, art. 6 EKMR.⁴⁷ Europadomstolen har i sin praxis konstaterat att rätten till tystnad bland annat ger den enskilde ett skydd mot otillbörligt tvång från olika myndigheter. Med tvång kan också avses olika slags knep för att förmå den tilltalade att tala. För att det ska anses utgöra ett brott mot art. 6 EKMR krävs dock också att den tilltalade är i en pressad situation, till exempel sitter frihetsberövad. Att genom "list" i en för den tilltalade pressad situation försöka få fram en utsaga, utgör också ett i sammanhanget otillbörligt tvång. Att använda en utsaga som bevis, när denna framkommit mot den tilltalades uttryckliga vilja, är ett brott mot oskyldighetspresumtionen.⁴⁸ Här kan tilläggas att om bevisningen strider mot art. 6 EKMR får den inte tas upp i svensk domstol. Schelin skriver angående detta att principen om fri bevisföring har få inskränkningar, detta är dock en av dem.⁴⁹

När det gäller personer som inte är en del av rättsväsendet, har Europadomstolen konstaterat att kraven under art. 6 EKMR gäller även för dem, för att undvika kringgående av reglerna. Det går därför inte att undslippa de rättsliga följderna av art. 6 EKMR genom att använda sig av civil förhörspersonal. Den tilltalade måste vidare redan vid det första förhöret upplysas om sin rätt till tystnad och utredningens komplexitet är inte skäl för att göra undantag i rätten att inte vittna mot sig själv som en del i rätten till tystnad.⁵⁰

Det kanske mest relevanta fallet i fråga om rätten till tystnad är fallet John Murray mot Storbritannien⁵¹. Där slog Europadomstolen fast att det visserligen är uppenbart oförenligt med art. 6 EKMR att helt eller huvudsakligen grunda en dom på en tilltalads tystnad, men att det i situationer som klart kräver en förklaring är lika uppenbart att tystnaden ska kunna vägas in i bevisvärderingen. Av detta kan dras slutsatsen att rätten till tystnad inte är absolut och att en tilltalads tystnad genom en hel process inte

⁴⁶ Schelin (2007) s. 26 ff.

⁴⁷ Nowak (2003) s. 195.

⁴⁸ Nowak (2003) s. 233 ff.

⁴⁹ Schelin (2007) s. 20

⁵⁰ Nowak (2003) s. 234 f.

⁵¹ John Murray mot Storbritannien, dom 1996-02-08.

nödvändigtvis måste lämnas utan negativt avseende från domstolens sida.⁵² Domstolen nämnde också i fallet att det i flera europeiska stater förekommer fri bevisvärdering och att man där måste kunna ta hänsyn även till den tilltalades beteende under rättegången.⁵³

I fallet slog domstolen vidare fast att tystnaden endast kan användas mot en tilltalad mot bakgrund av samtliga fakta i målet och att situationerna för när slutsatser får dras av tystnaden är begränsade. Även vilken betydelse domstolen får tillskriva tystnaden och i vilken utsträckning tvång får användas är begränsad. Karol Nowak analyserar domen så att den ger nationella domstolar möjlighet att bedöma situationen mot bakgrund av allt som förekommer i målet enligt principen om fri bevisvärdering.⁵⁴ Detta måste enligt min mening inte stå i strid med det Schelin säger (se ovan); att en uppgift som framkommit i strid med art. 6 EKMR inte får tas upp av svensk rätt. Snarare bör detta innebära att gränsen för vad som innebär brott mot art. 6 EKMR sitter högre än man kanske kunnat tro. Att använda sig av tystnaden som en del i bedömningen för huruvida en person begått ett brott, är alltså inte automatiskt ett brott mot artikeln.

När det gäller bortträngda minnens bevisvärde och dess förhållande till EKMR kan konstateras att detta är en komplicerad fråga. Det har, som det kommer att visas nedan, i Quick-målen varit fråga om tvångsvård och de uppgifter som framkommit där har legat till grund för de erkännanden som Quick sedan gjort i domstol. Klart är dock att Quick varken vid rättegångarna eller under förundersökningarna sade sig vilja vara tyst. Tvärtom ville han erkänna sina brott. Utsagorna har i sitt ursprungsskick – de har som vi kan se nedan onekligen ändrats efter hand – också tillkommit före rättsprocessernas inledande, även innan förundersökningarna inleddes. Även om berättelserna alltså har uppkommit under någon form av myndighetsanknuten verksamhet, är det enligt min syn svårt att komma fram till att Quicks erkännanden stod i strid med art. 6 i EKMR vid tillfällena för domstolarnas prövning. Möjligen kan det argumenteras för att de tillbakatagna erkännandena och de anklagelser som Quick nu gjort mot den personal som vårdat honom (se nedan) kan ändra synen på erkännandenas förenlighet med art. 6 EKMR.

2.2.2.2 Rätten till kontradiktion

Principen om rätt till kontradiktion är inte lagstadgad i svensk rätt, men har inkorporerats genom EKMR. Principen stadgas i art. 6 p.3d EKMR och innebär att parterna ska anses jämbördiga i rättegången, att den tilltalade ska få kännedom om fakta och få möjlighet att svara på de anklagelser som riktas mot henne.⁵⁵

⁵² Nowak (2003) s. 199.

⁵³ John Murray mot Storbritannien, dom 1996-02-08, §54.

⁵⁴ Nowak (2003) s. 202.

⁵⁵ Schelin (2007) s. 34 f.

Europadomstolen har i flera fall granskat denna principers förhållande till bevisföringen. Sett till denna uppsats ämne är det relevant att nämna att domstolen uttalat att utsagor som avgivits före rättegången kan accepteras som ensamt bevis - trots huvudregeln om att all bevisning ska läggas fram i domstol – under förutsättning att försvarets rättigheter har respekterats. Denna respekt kan anses föreligga genom att den misstänkte eller dennes försvarare får möjlighet att ta del av det som förekommit vid förhöret och att den misstänkte får en tillräcklig chans att motsäga och fråga ut den som vittnat. Den tilltalades rättigheter kan också efterges av försvaret, antingen aktivt eller på grund av passivitet. Det senare för att passiviteten inte ska kunna gynna den passiva.⁵⁶

Liksom i RB:s reglering, kan konstateras att försvararen och den tilltalade här tillskrivs *rättigheter* av allehanda slag. Försvararen åläggs dock inga *skyldigheter* att till exempel föra fram bevisning för den tilltalades oskuld, trots dennes erkännande. Detta kan, som ovan nämnts, göra processen svår vid föreliggande så kallade *falska erkännanden*.

⁵⁶ Schelin (2007) s. 36.

3 Bevisvärdering i svensk rätt

3.1 Allmänt om bevisvärdering

Bevisprövningen i Sverige har gått från den så kallade legala bevisteorin, med en rättstillämpande karaktär, till den fria bevisprövningen som bygger på domarens frihet att själv värdera all bevisning.⁵⁷ Den stora reformen avseende detta skedde i och med den nya RB från 1942.⁵⁸

I princip innebär den fria bevisvärderingen att det står domaren fritt att själv värdera alla fakta i målet, så länge de metoder hon använder inte är allmänt förkastade. Domarens mål är att uppnå en materiellt riktig dom och hon får som huvudregel värdera målets fakta fritt för att uppnå detta mål. Det förekommer i juridisk doktrin ett stort antal teorier kring vilka bevisvärderingen kan formuleras.⁵⁹ Flertalet grundar sig på matematiska metoder och har från många håll ifrågasatts, bland annat för att utsagor inte anses möjliga att värdera i form av procentandelar och för att ett statistiskt underlag aldrig ensamt kan ge en tillförlitlig bevisvärdering.⁶⁰ Utöver detta hävdas att den teoretiserande bevisvärderingstanken i juridisk doktrin har skapat ett glapp till den praktiska yrkesutövningen. Utövande jurister hävdar sannolikhetskalkylerna vara svåra eller rent av omöjliga att tillämpa i domstol.⁶¹

Vad som istället används i stor utsträckning är falsifiering av alternativa hypoteser.⁶² Eftersom denna uppsats har sitt fokus på hur domstolarna rent faktiskt arbetar och på deras värdering av framför allt den tilltalades utsagor, fokuseras framställningen på detta och övriga teorier lämnas därhän.⁶³ Bevisvärdering specifikt om utsagor, kommer att beröras mer utförligt nedan.

3.2 Alternativa hypoteser

Att med hjälp av falsifiering av alternativa hypoteser bedöma huruvida det uppställda bevistemat är den enda rimliga förklaringen till målets fakta, är en metod som enligt praxis ska användas av svenska domstolar.⁶⁴ Metoden innebär att rätten uppställer friande alternativ till åklagarens gärningsbeskrivning och prövar huruvida dessa leder till tvivel för

⁵⁷ Ekelöf (1995) s. 20.

⁵⁸ Se SOU 1938:43 s. 377 ff.

⁵⁹ Schelin (2007) s. 7 ff.

⁶⁰ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 18 ff.

⁶¹ Diesen (1993) s. 9.

⁶² Diesen (1993) s. 120.

⁶³ För vidare läsning om de olika bevisvärderingsteorierna, se b.la. JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006) s. 67 ff. och Diesen m.fl. (1997) s. 37 ff.

⁶⁴ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 39 ff. och Schelin (2007) s. 60 f.

gärningsbeskrivningens säkerhet. För att åklagarens tema ska falla, krävs endast att det för en alternativ hypotes kan visas något slags konkret och rimligt stöd genom de fakta som finns i målet. Är så fallet, ska åtalet ogillas.⁶⁵ Innan en prövning av detta slag blir aktuell, måste rätten preliminärt ha fastställt skuldfrågan till nackdel för den tilltalade. Har så inte skett, blir det förstås inte aktuellt att pröva ett friande alternativ.⁶⁶

För att den alternativa förklaringen ska vara att anse som rimlig i detta fall krävs ett rationellt och motiverat tvivel som bygger på i målet förekommande fakta. Det krävs också att utredningskravet är uppfyllt. Är inte utredningen fullgod, ska åtalet redan på denna grund ha ogillats och en prövning av alternativa hypoteser är alltså inte nödvändig.⁶⁷

De enskilda bevisen ska också prövas med hjälp av alternativa hypoteser. Exempel på detta kan vara när ett blodprov används för att fälla en gärningsman. Hypotetiskt måste då prövas såväl om provet kan härröra från någon annan, som om provtagningen gått rätt till. Det viktigaste vid en bedömning av de enskilda bevisen i dessa fall är om beviset kan anses tillräckligt starkt eller inte. Ett motbevis är ofta svagt, men kan ändå räcka för att sätta huvudbevisningen i tvivel.⁶⁸

3.3 Utsagor som bevisning

3.3.1 Allmänt om bevisvärdering av utsagor

När en enskild utsaga ska värderas, finns alltid skäl att tillämpa viss försiktighet. Det är viktigt att rätten hela tiden minns att utsagan formas av den som bevittnat, eller deltagit i, ett händelseförlopp. Den helhetsbedömning som ska göras av samtliga relevanta omständigheter i fallet ska inte grundas på ett allmänt intryck av den totala bilden i målet, utan på ett väl avvägt bevisunderlag.⁶⁹

Bevisvärderingsprocessen kräver att domaren utför ett flertal svåra juridiska och psykologiska avvägningar. Bland det mest komplexa är bedömningen av trovärdigheten i en utsaga. Utsagor kan förändras över tiden och minsta avvikelse från ursprungsberättelsen kan få stora - enligt vissa alltför stora - proportioner i en rättegång. Detsamma gäller avvikelser mellan olika parter utsagor, inte minst när dessa förändras åt olika håll. Domstolen har här ett ansvar som kan hävdas sträcka sig utöver den juridiska kompetensen, där kunskap i beteendevetenskaplig forskning och medvetenhet om de felkällor som kan ha påverkat en utsaga är viktiga komponenter.⁷⁰ Notera här att

⁶⁵ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 40.

⁶⁶ Schelin (2007) s. 60.

⁶⁷ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 41.

⁶⁸ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 42.

⁶⁹ Schelin (2007) s. 230.

⁷⁰ Schelin (2007) s. 230 f.

denna åsikt kan sägas stå i strid med Ekelöfs syn att det föreligger ett förbud för domaren att använda sig av annat än juridisk kunskap i sin bevisvärdering, se ovan.

För att varje omständighet ska beaktas för sig och för att rätten ska få en överblick över bevissituationen, är det viktigt att en *strukturerad* bevisvärdering genomförs. Denna genomförs genom att en grov sortering av bevisningen görs innefattande åtminstone följande moment:⁷¹

Har utsagan bevisvärde för händelsen? Finns det en kausalrelation mellan utsagan och händelsen? Frågan är alltså vilken sannolikhet det finns för att utsagan är en följd av något som verkligen har inträffat.⁷²

Är utsagan relevant för att styrka gärningspåståendet? En hel del ovidkommande faktorer kan genom denna fråga sorteras bort. Till exempel frågan om målsägandens alkohol- eller sexualvanor i vissa fall där våldtäkt behandlas.⁷³

I vilken riktning talar utsagan? Här ska domstolen bedöma om det är fråga om huvudbevisning för åklagaren, motbevisning för den tilltalade eller motbevisning mot motbevisningen.⁷⁴

Vilken typ av bevisning utgör utsagan? När det är fråga om muntlig bevisning som inte är tilltalad eller målsägandes utsaga, bör denna bestämmas till sin art. Är det ett bevisfaktum eller ett hjälpfaktum?⁷⁵

Utgör utsagan bevis för samtliga delteman? För vilket, eller vilka, delteman är utsagan relevant? Uppdelningen i delteman har sin utgångspunkt i den traditionella utformningen av gärningsbeskrivningen.⁷⁶ Det första deltemat kretsar alltså kring gärningsmannskapet. Vidare följer identifieringen av tid och plats för brottet och sedan beskrivningen av den brottsliga gärningen. Innehåller åtalet alternativa yrkanden måste en uppdelning göras mellan dessa.⁷⁷

Här måste domstolen utreda om det finns luckor som bevisningen inte täcker. Det måste också bedömas om en utsaga som framstår täcka alla delteman verkligen gör det, eller kanske enbart täcker in en mindre del. Utan en strukturering på detta sätt riskeras att vissa utsagor över- och andra undervärderas. Högsta domstolen har i sin praxis också accepterat att det finns en så kallad ”*smittoeffekt*”; att en person som ansetts trovärdig i ett sammanhang också antas vara det i ett annat. För att ta reda på för vilket eller vilka delteman utsagan har relevans, måste *utsagans*

⁷¹ Schelin (2007) s. 230 ff.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Se det fingerade exemplet i uppsatsens början för en konkretisering av gärningsbeskrivningsbegreppet.

⁷⁷ Diesen i Diesen m.fl. (1997) s. 47 ff.

uppkomstbetingelser redas ut. En helt tillförlitlig utsaga får anses överensstämma med ett verkligt skeende. Utsagan är då ett ”spår” av händelsen.⁷⁸ Om minnesbilden däremot inte har orsakats av iakttagelsen – om den till exempel har sammanblandats med något som skrivits i media – då har vittnesmålet inget bevisvärde.⁷⁹

I bedömningen av utsagans uppkomstbetingelser anser Schelin att domstolen ofta brister och gör en alltför schematisk uppställning. Ofta, hävdar hon, saknas det helt ställningstaganden till exempel om huruvida avvikelserna mellan två vid olika tidpunkter företagna förhör med samma person om samma händelse beror på minnets naturliga förändringsprocess. Även hur förhöret inför rätten går till bör här ifrågasättas, inte minst när det gäller ledande frågor. Detta kan i hög grad påverka rättens intryck av en person och dess bedömning av utsagan.⁸⁰

Efter att rätten strukturerat upp bevismaterialet ska utsagans slutgiltiga relevans för respektive deltema bestämmas. Även här ska en strukturering göras, till exempel ska de enskilda erfarenhetsatsernas säkerhet värderas för sig. Slutligen måste rätten kunna konstatera att bevisvärdet når upp till beviskravet. Här måste ske en bedömning av såväl utsagans tillförlitlighet som den uttalandes trovärdighet. Vidare ska en bedömning göras av huruvida utsagan synes ha en sannolik verklighetsförankring eller inte. Vinner den stöd av annan bevisning? Ställer den tillsammans med övrig bevisning den tilltalades skuld utom rimligt tvivel? Finner man att så är fallet ska en prövning av så kallade alternativa hypoteser göras, se mer utförligt om detta ovan. Slutligen måste utredningen, för att en fällande dom ska kunna meddelas, hålla tillräckligt hög kvalitet. Ju grövre brottet är, desto större kravs ställs på utredningens robusthet.⁸¹

3.3.2 Bevisvärdering av erkännande

”Det är uppenbart, att i mål om grovt brott, där kravet på fullständig utredning gör sig starkt gällande, den tilltalades erkännande icke kan läggas till grund för domen, med mindre att det styrkes av andra omständigheter.”⁸²

Ett erkännande ska alltså vid grövre brott inte ensamt kunna ligga till grund för en fällande dom. I enklare mål är fallet inte detsamma och det torde ibland i dessa fall kunna räcka med ett erkännande för att fälla någon till ansvar. Bakgrunden till detta anses vara främst att konsekvenserna för den enskilda sällan är mycket stora i dessa fall och att den tilltalade därför själv får svara för dessa om hon väljer att erkänna, till exempel för att slippa en

⁷⁸ Schelin (2007) s. 230 ff.

⁷⁹ Ekelöf (1995) s. 134.

⁸⁰ Schelin (2007) s. 234.

⁸¹ Schelin (2007) s. 241 f.

⁸² SOU 1938:43, s. 380.

rättsprocess.⁸³ Följande framställning kommer att fokusera på de mål där erkännandet inte ensamt kan leda till att den tilltalade döms.

Vad rätten måste ta ställning till vid ett erkännande är huruvida ett erkännande föreligger och om detta erkännande är riktigt. Den första frågan besvaras förstas enklast initialt genom att få ett erkännande uttalat inför domstolen. Ett erkännande kan dock behöva tolkas; rätten kan behöva ta reda på huruvida erkännandet omfattar alla omständigheter i gärningen, att det avser såväl subjektiva som objektiva delar och så vidare. Rätten måste här vara uppmärksam på att den tilltalade verkligen är medveten om vad erkännandet innebär och är införstådd med innebörden i de olika begreppen. Den tilltalade kan också tänkas lämna olika och motstridiga uppgifter, som måste tolkas av domstolen. Vid oklarheter bör principen *in dubio pro reo* leda till att den tilltalade anses förneka gärningen.⁸⁴

Är erkännandet då riktigt? Vilken sanningshalt har det? Rätten bör här se till och pröva vilka anledningar den tilltalade kan ha till att erkänna. Motiven till ett erkännande kan vara många och det finns i många fall psykologiska förhållanden som måste vägas in. Den tilltalade kan till exempel ha velat skydda den verkliga gärningsmannen eller ha starka skuld känslor i allmänhet och därför erkänna, utan att egentligen reflektera över varför.⁸⁵

För att vidare reda ut frågan om erkännandets sanningshalt, bör domstolen ha i åtanke att det är möjligt att den misstänkta lämnar ett falskt erkännande. Falska erkännande kan lämnas på olika grunder, dessa delas ibland in i tre kategorier enligt nedan.

Frivilliga falska erkännanden innebär att den erkännande berättar om händelserna utan yttre påverkan från till exempel polis, efter att till exempel ha fått information om händelsen genom massmedia.⁸⁶

Framtvingade medgörliga falska erkännanden framkommer efter press från förhørsprocessen i utredningen. Det är inte fråga om ett frivilligt erkännande, utan något som framkommit efter påtryckningar under förhöret. Erkännandet ska också ge den erkännande en omedelbar fördel. Denna kan bestå till exempel i att den hörda blir släppt eller slipper framträda i domstol. Framtvingade medgörliga falska erkännanden kan – men måste inte – vara en följd av otillbörliga metoder som till exempel tortyr. Erkännandet kan också vara lämnat för att vara utredarna till lags.⁸⁷

Framtvingat internaliserat erkännande kan avges när den misstänkta börjar tvivla på sitt eget minne och tror att hon begått brottet hon anklagas för trots

⁸³ Schelin (2007) s. 88 f.

⁸⁴ Forssman i Diesen m.fl. (1997) s. 116 f.

⁸⁵ Ekelöf (1995) s. 54.

⁸⁶ Kassin m.fl. (2010) s. 14 ff. Se också Forssman i Diesen m.fl. (1997) s. 120 ff och Lindow, SvJT 2009 s. 15.

⁸⁷ Kassin m.fl. (2010) s. 14 ff. Se också Forssman i Diesen m.fl. (1997) s. 120 ff och Lindow, SvJT 2009 s. 15.

att hon inte minns det själv. I dessa fall är väldigt mycket beroende på förhållningens hantering, men förstås också personlighetsdrag hos den som förhörs.⁸⁸

3.3.3 Bevisvärdering av tillbakataget erkännande

I 35 kap. 3§ 1 st. 2 p. RB stadgas att ett återtagande av ett erkännande ska värderas särskilt. Vad som ska avgöras är huruvida erkännandet eller tillbakatagandet av detsamma förtjänar tilltro. Bedömningen kan leda fram till huvudsakligen fyra slutsatser (kursiverade nedan) från rätten:⁸⁹

Rätten finner att återtagandet inte verkar ha något berättigande. Detta leder till att återtagandet saknar allt bevisvärde och att erkännandets bevisvärde blir av stort intresse i målet. *Rätten finner att förklaringen till återtagandet inte kan bortses ifrån.* Uppgifterna i återtagandet kommer i det här fallet att bli så kallade negativa hjälpfakta för domstolen vid bedömningen av erkännandets bevisvärde. Avgörande blir då hur starkt bevisvärde erkännandet har i grunden och hur mycket det reduceras av återtagandet. *Det kan inte avgöras vilken av de två utsagorna som anses ha en sannolik verklighetsförankring.* Värdet av erkännandet blir i detta fall så lågt att den tilltalade ska frias. *Återtagandet synes ha en sannolik verklighetsförankring.* Åtalet ska på denna grund ogillas.⁹⁰

Det är förstås viktigt att vara vaksam vid värderingar av detta slag, inte minst vid förhandlingar i den tilltalades frånvaro. Förhör under förundersökningen omges inte av samma kontroll som förhör inför rätta, därför kan risken för falska erkännanden anses vara större här. En anledning till att en misstänkt avger ett falskt erkännande, kan också vara att hon vet med sig att det leder till att hon sedermera kommer att slippa närvara vid domstolsförhandlingen. Vissa författare har dock hävdade att förundersökningsmaterialet många gånger kan ge en mer rättvisande bild än det som framkommer inför rätta, såväl på grund av att minnesbilder förändras över tid, som för att diverse påtryckningar efter de inledande förhören kan göra att berättelser ändras.⁹¹

3.3.4 Bevisvärdering av målsägandens utsaga

Uppsatsen har sitt fokus på den tilltalades utsaga och framför allt dennas eventuella erkännande som ensam bevisning. För att korrekt kunna analysera dessa situationer, krävs en kort introduktion också i hur en

⁸⁸ Kassin m.fl. (2010) s. 14 ff. Se också Forssman i Diesen m.fl. (1997) s. 120 ff och Lindow, SvJT 2009 s. 15.

⁸⁹ Schelin (2007) s. 88 f.

⁹⁰ Schelin (2007) s. 89 f.

⁹¹ Forssman i Diesen m.fl. (1997) s. 124 f.

värdering görs när det i målet finns flera utsagor, däribland målsägandes berättelse. Nedan följer en sådan.

När huvudbevisningen i ett mål består av målsägandens utsaga, ligger tyngdpunkten på denna utsaga. Den måste till en början – tillsammans med övrig bevisning – nå upp till beviskravet. Om så inte blir fallet, behöver domstolen inte gå vidare och pröva den tilltalades utsaga. Detta är en naturlig följd av åklagarens bevisbörda. Det som krävs för att en tilltalad ska fällas till ansvar i mål med detta bevisläge, är att målsägandens uppgifter anses vara fullt tillförlitliga och att den tilltalades uppgifter anses vara utan nämndvärt bevisvärde.⁹²

Tankekedjan för domstolen ska här vara att åklagaren i ett första skede ska kunna visa den tilltalades skuld bortom rimligt tvivel.⁹³ Den tilltalade kan här sägas få en så kallad *falsk bevisbörda*. Detta innebär att hon åläggs ett krav att göra den friande förklaringen sannolik. Bördan är jämfört med åklagarens inte särskilt stor. Den kan anses ligga på nivån ”*antagligt*”, jämfört med åklagarens ”*utom rimligt tvivel*”.⁹⁴ Om den tilltalade sedan med sin utsaga lyckas skapa tvivel och således göra att beviskravet inte längre är uppfyllt ska den tilltalades uppgifter ”motbevisas”. Detta kan ske på två sätt; antingen anses målsägandets utsagan vara så stark att den trots reduceringen av bevisvärdet når upp till beviskravet eller så anses utsagan tillsammans med övrig bevisning vara så stark att beviskravet återigen är uppfyllt.⁹⁵

Viktigt att notera är att HD har uttalat att enbart det förhållande att en tilltalads uppgifter helt ska lämnas utan avseende, inte innebär att målsägandens uppgifter ska läggas till grund för en fällande dom. Här har rätten en skyldighet att pröva alternativa hypoteser.⁹⁶

3.4 Bevisvärdering av sakkunnig och dennas utlåtande

Inte sällan ställs domstolen inför frågor som inte är direkt hänförliga till dess juridiska kompetens. Denna kunskap måste då hämtas någon annanstans. Nedan ska redogöras för användningen av sakkunniga i brottmål, främst gällande psykologiskt sakkunniga.

3.4.1 Allmänt om sakkunniga i brottmål

I 40 kap. 1§ RB stadgas som följer:

⁹² Schelin (2007) s. 97 f.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Diesen (2002) s. 72.

⁹⁵ Schelin (2007) s. 97 f.

⁹⁶ Schelin (2007) s. 98.

”Finnes för prövning av fråga, vars bedömande kräver särskild fackkunskap, nödigt att anlita sakkunnig, äge rätten över frågan inhämta yttrande av myndighet eller tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande i ämnet, eller ock uppdraga åt en eller flera för redbarhet och för skicklighet i ämnet kända personer att avgiva yttrande.”

Redan i förarbetena till nuvarande RB yttrades att domaren inte ska lita enbart på sin egen sakkunskap, i frågor som ligger utanför *”allmän bildning”*.⁹⁷ En sakkunnig kan anlitas såväl av domstolen (domstolssakkunnig) som av part (partssakkunnig). Domstolssakkunnig kan utses såväl ex officio som efter förfrågan av part. Särskilt påkallat att förordna sakkunnig ex officio kan det bland annat vara när flera partssakkunniga kommit till motstridiga slutsatser eller när en partssakkunnig av domstolen anses mindre tillförlitlig. Det är betydligt vanligare med partssakkunnig än med domstolssakkunnig och parten har i princip alltid rätt att åberopa egen sakkunnig, trots att domstolssakkunnig redan finns.⁹⁸

3.4.2 Sakkunniga som hjälpmedel vid bevisvärderingen

Att bevisvärdera med hjälp av sakkunnigbevisning innebär för domstolen att man använder den sakkunnigas erfarenhetssatser vid värderingen av andra uppgifter, till exempel vittnesbevisning. Den sakkunniga kan bidra med enbart ett uttalande om den i fallet tillämpliga erfarenhetssatsen, eller detta i kombination med uttalanden om egna iakttagelser. Hur fallet än är, ska domstolen ta ställning till huruvida erfarenhetssatserna ska ligga till grund för bevisvärderingen eller inte. Rätten måste också utläsa om den sakkunniga har dragit egna slutsatser och gjort egna värderingar. Har så skett måste även dessa värderas av domstolen.⁹⁹ Det sker alltså en dubbel bevisvärdering, först av den sakkunniga och sedan av domstolen. Har rätten svårigheter att avgöra huruvida ett sakkunnigutlåtande är riktigt eller inte, finns alltid utvägen att anlita ännu en sakkunnig för samma fråga.¹⁰⁰

3.4.3 Värdering av sakkunnigbevisning

Den fria bevisvärderingen innebär att rätten inte är formellt bunden till den sakkunnigas berättelse och slutsatser.¹⁰¹ Rätten är här lika obunden som av en vittnesutsaga.¹⁰² Det kan dock i praktiken bli så att rätten i hög grad

⁹⁷ SOU 1938:43 s. 378.

⁹⁸ Edelstam (1991) s. 232 ff.

⁹⁹ Edelstam (1991) s. 378 f.

¹⁰⁰ Ekelöf (1995) s. 228.

¹⁰¹ Edelstam (1991) s. 380.

¹⁰² Ekelöf (1995) s. 228.

förlitar sig på den sakkunniga, inte minst då det kan vara svårt för rätten att ensam tillgodogöra sig informationen i ett sakkunnigutlåtande. En relevant fråga i sammanhanget är huruvida domstolen känner sig mer bunden av sakkunnigbevisning än av vittnesbevisning. Denna syn har framkommit från vissa författare. Fråga är också om domstolsutsedda sakkunniga har större tyngd vid värderingen än de sakkunniga som utsetts av part. Här går åsikterna isär men klart är att värderingen ska kunna bygga på såväl den sakkunnigas ojävighet som dennas vetenskapliga argumentation.¹⁰³

Ekelöf nämner särskild så kallade vittnespsykologer och skriver att det faktum ”[a]tt det inom ifrågavarande vetenskapen ej kunnat uppställas några naturlagar och att den sakkunnige endast kan avge sannolikhetsomdömen”¹⁰⁴, inte utgör något hinder mot att frågan om ett vittnesmåls bevisvärde hänskjuts till en vittnespsykolog. Säkrare än domaren kan vittnespsykologen bedöma olika hjälpfaktums betydelse för bevisvärdet av utsagan. I sitt utlåtande bör vittnespsykologen dock så noga som möjligt upplysa rätten om hur säker hon är på sin sak, menar Ekelöf vidare.¹⁰⁵

3.4.4 Psykologiskt sakkunniga i svensk domstol

Sakkunniga i domstolsprocessen ska med sin särskilda fackkunskap ha funktionen att yttra sig om vilka hjälpfakta som föreligger och om den inverkan hjälpfaktumen har på till exempel ett vittnesmåls betydelse. Meningen är att de psykologiskt sakkunniga ska *underlätta* domstolens bevisvärdering i de frågor som rör den psykologiska sfären.¹⁰⁶

När det kommer till sakkunniga inom psykologiområdet kan det i praktiken bli fråga om tre kvalitativt skilda slag av sakkunskaper:

1. Sakkunskap som har sin grund i egna och andras *allmänna erfarenheter, reflektioner och intryck*. Detta kan vara till exempel möten med en viss typ av patienter eller dömda brottslingar.
2. Sakkunskap baserad på kännedom om, och skicklighet i, att tillämpa en viss *metod*.
3. Sakkunskap grundad på insikt i *forskningsläget* inom ett visst område som är av relevans för rättens bedömning.

Användande av de första två typerna av psykologiska sakkunniga måste anses som mycket kontroversiell av flera skäl. Beträffande den första typen av sakkunskap är ett avgörande problem att det i praktiken är omöjligt att

¹⁰³ Edelstam (1991) s. 380.

¹⁰⁴ Ekelöf (1995) s. 229.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Edelstam (1991) s. 523 ff.

kritiskt värdera riktigheten och precisionen i en intuitiv känsla baserad på personlig subjektiv erfarenhet även om individen som känner denna känsla råkar vara en kliniskt verksam psykolog.

Beträffande kunskap i en särskild metod, den sakkunskap som är beskriven som nummer två ovan, gäller detta framför allt tillämpning av olika former av systematisk utsageanalys. Ett exempel på detta är Criteria Based Content Analysis (CBCA), som under perioder åtnjutit popularitet bland annat i Sverige.¹⁰⁷ Precisionen i denna typ av metoder är dock, att döma av de systematiska vetenskapliga studier som gjorts för att utvärdera dem, mycket låg.¹⁰⁸

Den tredje av de ovan beskrivna grupperna av sakkunniga får här anses ha en fördel gentemot de två andra kategorierna. Detta eftersom den forskningstradition som utgör den vetenskapliga psykologins huvudfåra, har just möjligheten till kritiskt ifrågasättande av auktoriteter på basis av empirisk forskning som grund. Även om detta naturligtvis inte innebär någon garanti mot svärgenomträngliga bedömningar av forskare öppnar denna kunskapssyn normalt möjligheter till kritisk diskussion av frågan *hur* auktoriteten vet det hon vet.

Det råder en omfattande debatt kring frågan om domstolar bör ta in psykologiskt sakkunniga vid bedömningen av utsagor. Från psykologiskt håll är synen på detta mycket positiv. Bland juristerna framstår synpunkterna som delade. Å ena sidan skriver Torkel Gregow i SvJT att domstolarna sällan lägger någon nämndvärd vikt vid psykologernas utlåtanden och att domstolen inte får avhända sig sin skyldighet att pröva och avgöra bevisfrågan. Gregows slutsats är att domstolarna i allmänhet *inte* bör anlita psykologer.¹⁰⁹

Samtidigt är inte ett beslut att avstå från att anlita psykologisk expertis alltid ett uttryck för rättens förståelse för de begränsningar forskningen kunnat visa på i subjektiva psykologiska bedömningar av till exempel en utsagas trovärdighet. I JK:s rättssäkerhetsprojekt "Felaktigt dömda" konstateras tvärtom att det i där genomgången domsmaterial kan spåras en övertro hos domare gällande den egna förmågan att avgöra människors trovärdighet. Uttrycket "*domarhybris*" används.¹¹⁰ Lena Schelin har en liknande syn och har efter en genomgång av HD:s praxis och en empirisk undersökning av tingsrätternas bevisprövning konstaterat att domstolarna har en tendens att överbetona trovärdighetsintrycken. I enlighet med beteendevetenskaplig forskning – konstaterar hon vidare – kan trovärdighetsintrycken ofta inte läggas till grund för en tillförlitlig bedömning av utsagan. Så länge domare har bristande kompetens på detta område, kan rättssäkerheten endast tillgodoses om sakkunniga anlitas, skriver hon.¹¹¹ Frågan kan här ställas om

¹⁰⁷ Vrij (2005), s. 4.

¹⁰⁸ Vrij (2005), s. 34.

¹⁰⁹ SvJT 1996 s. 512 f.

¹¹⁰ JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006) s. 446.

¹¹¹ Schelin (2007) s. 80 f.

de sakkunniga verkligen presterar bättre bedömningar än vad domarna - som i detta avseende får anses vara lekmän – gör. Åsikterna går här isär. Nils Wiklund medger i SvJT 1999 att det kan bli problematiskt när flera sakkunniga kommer till olika resultat med samma underlag men ser ändå en fördel med att flera experter yttrar sig i samma mål. Domstolen får då flera synsätt att ta ställning till och förhandlingarna får ibland karaktären av ”högre vetenskapliga seminarier.”¹¹² Detta hävdar Schelin stämmer, då fler hjälpfakta leder till ökad robusthet och ger rätten ett bättre underlag.¹¹³

HD har i NJA 1992 s. 446 yttrat sig i frågan och konstaterat att domstolarna inte okritiskt kan utgå ifrån vad som sägs av psykologiskt anlidade experter. Man säger vidare att domstolen alltid måste göra en självständig bedömning och beakta att en expert, liksom vem som helst, kan såväl medvetet som omedvetet identifiera sig med en av parterna. Domstolarna måste också, enligt HD, utgå ifrån att det inte är fråga om någon exakt vetenskap. HD konstaterar dock vidare att det, trots ovan nämnda reservationer, i vissa fall kan utgöra värdefull hjälp med psykologiska experter i fråga om möjlighet att göra korrekta trovärdighetsbedömningar.¹¹⁴

¹¹² SvJT 1999 s. 562.

¹¹³ Schelin (2007) s. 81.

¹¹⁴ NJA 1992 s. 446, s. 15.

4 Den bakomliggande psykologin

Den juridiska genomgången ovan behöver kompletteras med en psykologisk aspekt för att ge en helhetsbild av problematiken vid hanteringen av bortträngda minnen i svenska domstolar. En sådan följer nedan. En kort vetenskapsteoretisk del inleder, varefter en mycket sammanfattande beskrivning av människans minnesfunktioner tar vid. Den största delen av detta avsnitt utgörs av en redogörelse för forskarnas syn på fenomenet bortträngda minnen.

4.1 Kort om vetenskapsteori

Personer som representerar den tredje av de ovan skisserade formerna av psykologisk sakkunskap, kunskap om det aktuella forskningsläget inom ett eller flera områden, använder sig som regel av resonemang baserade på hypotetisk-deduktiv metod. Detta synsätt är också dominerande inom till exempel naturvetenskaperna och innebär att vetande, till skillnad mot vad som är fallet i de två första fallen, betraktas som baserat på empiriska observationer av verkligheten snarare än enskilda individers personliga auktoritet.¹¹⁵

4.1.1 Allmän vetenskapsteori

Tanken att det är möjligt att förankra vetande i empiriska observationer av verkligheten, istället för att enbart förlita sig på auktoriteten hos lärda människor, brukar man säga fick sitt genombrott i västvärlden under den så kallade "*vetenskapliga revolutionen*" i början av 1600-talet. Bland andra Descartes argumenterade för detta genom att hävda att auktoriteter ibland tycker olika. Möjligheten för den kunskapssökande individen - eller som i fallet för denna uppsats den bevisvärderande domaren - att själv göra direkta observationer av verkligheten innebär en möjlighet även för individer som saknar egen vetenskaplig auktoritet, att kritiskt värdera riktigheten i utsagor om hur verkligheten fungerar.¹¹⁶

Historiskt sett utgjorde induktivt tänkande länge en filosofisk grund för detta förhållningssätt. *Induktivismen* är i huvudsak baserad på observationer och slutsatser av dessa. Singulära påståenden – till exempel "*Lackmuspapperet blev rött när det doppades i vätskan*" – kan direkt observeras vid en bestämd tid. Generella utsagor, förklaringar till ett singulärt påstående, kan vara till exempel "*Syra färgar lackmuspapper rött*". Detta är en så kallad universell utsaga. Inom induktivismen kan man efter ett antal singulära påståenden dra en universell slutsats, till exempel

¹¹⁵ Christensen (2009), s. 102.

¹¹⁶ Descartes (1918), s. 29 ff. och 73 ff.

efter att lackmuspapper många gånger färgats rött av syra. De villkor som ställs från induktivisten för att en generalisering ska få formuleras är:

1. Antalet observationspåståenden måste vara stort.
2. Observationerna måste upprepas under många olika förhållanden.
3. Inget av de accepterade observationspåståendena får strida mot den universella slutsatsen.

Av de universella teorierna kan sedan slutsatser dras med hjälp av deduktiv slutledning. Deduktion går ut på att flera premisser ger en viss slutsats, till exempel:

1. Att man ärver statschefsämbetet gör ett land odemokratiskt.
2. I landet Sverige ärver man statschefsämbetet.
3. Landet Sverige är ett odemokratiskt land.

Vare sig premisserna i sig är sanna eller inte, är den logiska deduktionen giltig. Inom induktivismen gäller det alltså att premisserna fastställts genom observation och induktion, för att sedan förutsägelsen ska kunna deduceras ur dem. En känd systematisering av induktivismen har gjorts av John Stuart Mill.¹¹⁷

Ett problem med ovanstående synsätt är dock att det utifrån filosofiska omständigheter är svårt att hävda att någonting över huvud taget är sant. En möjlighet att *delvis* hantera detta problem som föreslogs av Karl Popper i mitten av 1900-talet är att istället utveckla systematisk kunskap genom att undersöka i vilken utsträckning hypoteser baserade i teorier kan motbevisas.¹¹⁸

Falsifikationisten har liksom induktivisten observation som grund, men ser däremot en omöjlighet i att kunna fastslå en teori som sann. Falsifikationisten använder sig av den deduktiva metoden för att falsifiera universella påståenden som grund för sin vetenskap. Grunden i vetenskapen är alltså falsifierbara hypoteser. Falsifiering innebär i detta sammanhang att det existerar ett logiskt möjligt observationspåstående, eller flera sådana, som är oförenligt med den- eller desamma. Exempelvis är utsagan "*Det regnar alltid på min födelsedag*" falsifierbar samtidigt som meningen "*Antingen regnar det eller så regnar det inte*" inte är falsifierbar. En vetenskaplig teori är alltså en teori som gör det möjligt att skapa prövbara falsifierbara hypoteser. Hållbarheten i teorin prövas genom test av hypoteserna. En teori som lyckas motstå försök att falsifiera den kan aldrig kan vara sann men däremot överlägsen sin föregångare, då den passerar samma test utan att falsifieras.¹¹⁹

¹¹⁷ Chalmers (2003), s. 21 ff.

¹¹⁸ Chalmers (2003), s. 55 ff.

För vidare läsning av Popper, se t.ex. hans bok *Conjectures and Refutations* (1972).

¹¹⁹ Chalmers (2003), s. 55 ff.

Det är vanligt att psykologiska forskare som arbetar inom den hypotetisk-deduktiva tradition som grundar sig i falsifikationismen använder sig av olika former av experiment och andra systematiska studier för att testa hypoteser. Slutsatser och kritiska diskussioner baserade på resultaten av sådana systematiska hypotesprövningar utgör enligt denna kunskapstradition en viktig grund för forskarvärldens kunskapsutveckling. Syftet här är alltså att hitta universella teorier. Detta är även den metod som dominerar inom till exempel medicinen och naturvetenskaperna¹²⁰ och ligger sannolikt nära vad många till vardags tänker på som ”forskning”.

Historiskt sätt har det inom rättsväsendet använts sakkunniga som representerar även en annan syn på vetenskap än den ovan refererade. Min åsikt är dock att det här handlar om kunskap som kan vara viktig i andra sammanhang, men som i fall då något universellt ska beskrivas som en sanning och sedermera ligga till grund för eventuellt fällande domar, måste bortses ifrån. Här ställer jag mig alltså skeptisk till den syn som har presenterats av till exempel Torkel Gregow, som i SvJT 1996 verkar dra alla kategorier av psykologer över samma kam och hävdar den vetenskap de utövar vara icke-precis (se även ovan).¹²¹ Min syn är alltså att de psykologiska forskarna, vilkas resultat alltid genomgår fackgranskning före publicering, bygger på en vetenskaplig metod som håller hög nivå. Att det ofta är så att en psykologisk forskare svarar att vetenskapen inte har något bra svar på en specifik fråga, betyder inte att vetenskapen i sig inte är precis.

Att däremot använda kliniska psykologer eller så kallade vittnespsykologer som sakkunniga, går i mitt tycke att vända sig emot. För en jurist skulle en jämförelse här kunna vara att vilken examinerad juris kandidat som helst, i något sammanhang skulle tillfrågas som expert på mycket specifika juridiska frågor. När det kommer till sakkunnigbevisning är det dessutom många gånger så att en bedömning på ett grundläggande sätt kan förändra människors liv. Även mot Ekelöfs resonemang vänder jag mig därför, när han skriver att vittnespsykologer kan vara av betydelse i domstolsbedömningen, trots att *”det inom ifrågavarande vetenskapen ej kunnat uppställas några naturlagar och att den sakkunniga endast kan avge sannolikhetsomdömen”*¹²². Inom vilken annan vetenskap hade dessa argument godtagits av en domstol? Ingen, hävdar jag.

I den fortsatta framställningen kommer utgångspunkten att tas i den forskningsmetod som grundar sig i systematisk empirisk granskning av verkligheten.

¹²⁰ Christensen (2009), s. 102.

¹²¹ SvJT 1996 s. 509 ff.

¹²² Ekelöf (1995), s. 229.

4.2 Kort om minnets funktioner

Minnesprocessen består av tre stadier; inkodning, lagring och framplockning. Minnet delas ibland också upp i olika delsystem. Ett av dessa är det episodiska minnet, vilket beskriver tidigare erfarenheter.¹²³ Minnet utvecklas gradvis och det episodiska minnet uppstår någonstans vid 1,5 års ålder.¹²⁴

Enligt Marcia Johnsons så kallade ursprungsbedömningsteori rekonstrueras minnen och en bedömning görs i framplockningsögonblicket på basis av minnets karakteristika av varifrån det kommer. Enligt Johnsons teori, som testats vetenskapligt vid ett stort antal tillfällen, kan ett minne kopplas till sitt ursprung genom att en människa när hon försöker minnas hur någonting gått till aktivt söker efter omständigheter som kan ha förelegat vid det aktuella tillfället, till exempel ljud eller dofter. Det är fortfarande kontroversiellt huruvida denna metod skulle kunna användas av kliniker för att skilja sanna och falska minnen från varandra. Teorin kan dock med säkerhet komma till god användning för att förklara och förutse *under vilka omständigheter* människan kan komma att blanda ihop verkliga och fantasigrundade händelser.¹²⁵

En intressant aspekt på minnets funktioner är det faktum att människan verkar ha betydligt enklare för att känna igen än att komma ihåg. Människan kan alltså känna igen saker hon inte kan minnas. Detta indikerar att något kan finnas i minnet, utan att vara aktiverat och direkt ihågkommet. Intressant är också varför människan glömmet. En vanlig anledning till glömska är så kallad *interference* (eng. för *störning*), då ytterligare information om ett begrepp stör minnet av en särskild information. Detta kan leda till såväl en långsammare minnesprocess som reell glömska. Glömska är egentligen enligt denna syn dock inte direkt förlust av ett minne, utan en förlust av möjligheten att kunna aktivera informationen.¹²⁶

4.3 Bortträngda minnen

Frågan huruvida minnen av starkt obehagliga händelser utanför individens kontroll och vetskap kan avskiljas från medvetandet, där de lagras på ett sätt som orsakar psykisk sjukdom, var under 1980- och början av 1990-talet föremål för omfattande debatt bland såväl kliniska psykologer, som forskare och vittnespsykologer. Även frågan om huruvida dessa sjukdomar kan behandlas genom att minnet återkallas, har diskuterats frekvent.¹²⁷

¹²³ Tulving (1987), s. 67., Sjöberg & Lindholm (2009) b, s. 436.

¹²⁴ Sjöberg & Lindholm (2009) b, s. 436.

¹²⁵ Se Johnson m.fl. (1993) och Sjöberg (2003) s. 23.

¹²⁶ Anderson (1985), s. 151 ff.

¹²⁷ Se t.ex. Loftus m.fl. (1994), s. 388 ff., Schooler (2001), s. 105 ff. samt Pope m.fl. (1998), s. 210.

En möjlig bakgrund till att fenomenet vid denna tid blev allt vanligare kan tänkas vara att författarna bakom den mycket inflytelserika amerikanska psykiatriska manualen valde att inkludera fenomenet i sin lista över psykiska störningar.¹²⁸ I den nu aktuella upplagan av manualen DSM-IV beskrivs termen *dissociative amnesia* som följer:

"[...]inability to recall important personal information, usually of a traumatic or stressful nature, that is too important to be explained by ordinary forgetfulness".¹²⁹

Den historiska bakgrunden till företeelsen bortträngning kan bäst sammanfattas genom att kort referera boken *"The assault on truth"* (i svensk översättning *"Sveket mot sanningen"*). Denna beskriver hur läkaren Sigmund Freud övergav sin teori om att psykisk ohälsa, främst hos kvinnor och barn, ofta hade sin bakgrund i traumatiska upplevelser i barndomen, den så kallade *förförelseteorin*. Teorin byggde på fallstudier av Freuds patienter. En tid efter att teorin lagts fram tog han själv avstånd från den och hävdade istället att det var fantasier hos de berättande som var orsaken till ohälsan. Med *sveket* syftar författaren Jeffrey M. Masson på att övergivandet av teorin skedde, inte på grund av nya insikter, utan efter att teorin mottogs med sådan kyla när den framlades. Sveket var enligt Masson riktat mot de många patienter som efter detta blivit bemötta med skepsis och ifrågasättande när de berättat om svåra upplevelser i barndomen. Att Freud tog tillbaka sin teori ledde till utvecklandet av psykoanalysen, Freuds nu mycket välkända idétradition. Masson beskriver det som en ny värld som öppnades och ledde till en mängd nya faktiska upptäckter som lever kvar än idag, till exempel det omedvetnas verklighet och det faktum att minnen kan försvinna från medvetandet, under denna tid leda till psykisk sjukdom och plötsligt återkomma; så kallad bortträngning.¹³⁰

Inte minst ur ett vetenskapsteoretiskt synsätt blir ovanstående redogörelse i mitt tycke intressant. Det är här fråga om en verklig auktoritet på den psykologiska arenan, som vid olika tillfällen har utgett sig för att tycka på två mot varandra stridande sätt. Detta utan att egentligen för någon av åsikterna visa på ett vetenskapligt stöd.

Det kan konstateras att det finns viktiga skillnader i synen på hur psyket är uppbyggt mellan Janets (dissociation) och Freuds (bortträngning) teorier. Skillnaderna blir dock i praktiken inte viktiga i det sammanhang vari uppsatsen skrivs.¹³¹ I uppsatsen kommer dessa begrepp därför att behandlas såsom med varandra utbytbara.

¹²⁸ Sjöberg och Lindholm, (2009)a s.

¹²⁹ Pope m.fl. (1998), s. 210.

¹³⁰ Se Masson (1984).

¹³¹ Sjöberg och Lindholm (2009)a, s. 226.

4.3.1 Möjliga förklaringar till återuppväckta minnen

Inom den psykologiska forskningen diskuteras idag tre olika typer av förklaringar till att en individ kan ha upplevt sig ha trängt bort och senare eventuellt återuppväckt ett minne av en starkt obehaglig händelse. Dessa är:

1. Att fenomenet är ett uttryck för bortträngning.
2. Att ett återuppväckt minne är ett falskt minne.
3. Att ett återuppväckt minne kan vara korrekt men att upplevelsen av att det varit bortträngt är felaktig.

Forskningen inom området har så här långt fokuserat på att undersöka möjligheterna huruvida dessa tre fenomen existerar. Den internationella vetenskapliga litteraturen inom detta område är omfattande och kommer i det följande att beröras relativt översiktligt.

4.3.1.1 Fenomenet som ett uttryck för bortträngning eller dissociation

Naturligtvis är en möjlig förklaring till att många människor tyckt sig uppleva att de trängt bort minnen att detta faktiskt har skett. Om denna teori är riktig skulle det enligt Harvardforskaren Harrison Pope Jr och hans kollegor vara en rimlig hypotes att man på ett relativt enkelt sätt borde kunna finna individer som trots att de varit med om dokumenterade, starkt obehagliga händelser – till exempel jordbävningar, gisslansituationer eller en nära anhörigs oväntade död - saknade minne av händelsen även om man berättade för dem om densamma. I ett försök att falsifiera denna hypotes gick man systematiskt igenom alla internationellt publicerade forskningsrapporter i jakt på studier som demonstrerade detta fenomen. Fall med mycket små barn, personer som varit drogade och personer som varit utsatta för våld mot huvudet uteslöts helt ur studien. Detta då det i dessa grupper kan finnas en alternativ förklaring till amnesin. Författarna kunde konstatera att när offer för traumatiska händelser fick direkta frågor om de händelser man visste att de utsatts för, visade de konsekvent att de hade minnen av händelsen. De enda tillfällen då minnen inte kunde rapporteras, var då utredarna inte frågade personen direkt om händelsen. Dessa uteblivna minnesreaktioner behöver, enligt författarna, inte alls indikera att bortträngning har ägt rum. Tvärtom finns det vetenskapligt stöd för motsatsen.¹³²

Man konstaterade att personerna i *samtliga* fall kom ihåg den aktuella händelsen, efter att man antytt eller förklarar för dem att dokumentation för händelsen funnits. Anledningarna till att man inte berättar utan den typen av påverkan, kan vara många. Till exempel kan den utsatta helt enkelt inte vilja berätta om svåra händelser oprovcerat på grund av skam eller ren självbevarelsedrift. Slutsatsen av den mycket omfattande studien blev att det

¹³² Pope m.fl. (1998), s. 210 ff.

inte gick att vetenskapligt styrka något fall där bortträngning hade förekommit.¹³³

I en artikel i *American Journal of Psychiatry* skriver Rickard L Sjöberg och Frank Lindblad om en studie de själva genomfört. Denna bestod i att granska dokumenterade förhör med tio barn, vilka polisen hört angående sexuella övergrepp som filmats med videokamera. Enbart hälften av barnen berättade för polisen om övergreppen, trots att förhörsteknikerna ofta var konfrontativa. Flera av barnen sade sig inte berätta för att de inte ville, liksom Pope och hans kollegor resonerade kring i sin artikel. Två av barnen sade sig dock ha svårt att minnas, då de medvetet försökt hålla upplevelsen från sina tankar.¹³⁴ Det är klart att den senare studien ger åtminstone något större möjlighet att tänka sig att bortträngning kan förekomma när det gäller traumatiska händelser, än studien gjord av Pope och hans kollegor. Det är dock fråga om ett fåtal fall och i inget av dessa kan det med säkerhet konstateras att bortträngning förekommit. Författarna understryker också att det kan finnas många alternativa förklaringar till att minnena inte kommer fram och konstaterar att psykologer alltid kommer att ha svårt att få en tydlig bild av förekomsten av sexuella övergrepp, enbart på basis av barns berättelser.¹³⁵

Sven-Åke Christianson beskriver i boken ”Traumatiska minnen” ett fall då en kvinna blir överfallen, misshandlad till medvetslöshet och våldtagen. Christianson förklarar hennes efterföljande minnesförlust med bland annat bortträngning.¹³⁶ Kvinnan hade alltså fått svåra huvudskador och fallet hade enligt kriterierna uppställda av Pope m.fl. ovan inte kvalificerat som ett fall då bortträngningsmekanismer legat bakom minnesförlusten.

Även om man på ett okontroversiellt sätt skulle kunna identifiera en individ som nekar till att kunna minnas en traumatisk erfarenhet, har det påpekats att frågan huruvida bortträngning verkligen existerar fortfarande är mycket svår att fastställa vetenskapligt. Detta eftersom det även hos en sådan individ är i princip omöjligt att påvisa att ett minne verkligen existerar om personen som sägs ha minnet inte kan plocka fram detsamma.¹³⁷

4.3.1.2 Möjligheten att ett återuppväckt minne är ett falskt minne

En annan tänkbar förklaring till att många människor tyckt sig uppleva fenomenet bortträngning är att vad de uppfattar som återuppväckta minnen i själva verket är falska minnen och föreställningar som exempelvis skapats i interaktion med en psykoterapeut. En besläktad hypotes är att det i vissa fall kan röra sig om medvetet felaktiga uppgifter som till exempel lämnas av en patient som söker en psykoterapeuts eller omgivningens bekräftelse och

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Sjöberg och Lindblad (2002), s. 312 ff.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Christianson (2002), s. 227 ff.

¹³⁷ Sjöberg och Lindholm (2009)a, s. 226.

uppmärksamhet, se vidare angående detta avsnittet om falska erkännanden ovan.

Ett stort antal forskare har i artiklar konstaterat att det vid olika typer av terapeutisk behandling finns en stor risk för att falska minnen uppstår.¹³⁸ Det faktum att risken föreligger, ses som okontroversiellt i forskarvärlden. Loftus, Davis och Follette slår i en artikel i en amerikansk tidskrift fast att många studier visar att falska minnen kan skapas av olika behandlingstekniker. En studie har till exempel visat att *tron* på att någonting har hänt kan starta en process som sedermera leder till att falska minnen uppkommer. Genom att intervjua personer som tagit del av tv-inslag gällande en flygkrasch, nådde man resultatet att en majoritet av de tillfrågade sade sig ha sett bilder på när planet kraschade in i en byggnad. Några tv-bilder av händelsen hade aldrig visats, rapporterna hade enbart varit muntliga. En stor andel av de tillfrågade kunde också beskriva händelsen i detalj. När det gäller falska erkännanden, har det kunnat visas att en tilltalad kan komma att ledas till att erkänna falskt, framför allt då det finns starka yttre bevis för att personen ifråga begått handlingen.¹³⁹

I en annan studie har Elisabeth Loftus tillsammans med Jaqueline Pickrell lyckats visa att det är möjligt att, inte bara framkalla falska minnen från en specifik händelse, utan också att med en viss typ av suggestion framkalla falska minnen från en händelse som inte ens ägt rum. Studien bestod i att ett antal personer fick skriven information om fyra händelser i sin barndom som de ombads att i flera steg berätta om sina minnen kring. Forskarna hade fått informationen från en nära släkting till var och en av försökspersonerna. En av de fyra händelserna hade aldrig ägt rum. I samtliga fall rörde sig detta om att personen i fråga i femårsåldern skulle ha tappat bort sig på ett större köpcentrum. Utfallet blev att 29 procent av testpersonerna, när de första gången skriftligt skulle berätta om sina minnen av händelserna, sade sig minnas den händelse som aldrig ägt rum. Procentsatsen sjönk något i de två efterföljande intervjuerna med slutresultatet var ändå tydligt; personer som får frågor om en icke-existerande händelse, kan komma att skapa minnen av denna.¹⁴⁰

Loftus och Pickrell var inte de första forskarna att komma fram till att minnen kan suggereras fram genom olika metoder. Nichlas Spanos med kollegor har före ovanstående experiment genomfört en studie med ett liknande utfall. Studien genomfördes genom att ett antal studenter fick genomgå hypnotisk regressionsterapi för att nå fram till minnen från tidigare liv. Hälften av de personer som hypnotiserades fick enbart en neutral förberedelse och introducerades till studien med beskrivningen att denna hade som syfte att samla information om hur barn historiskt hade levt och uppfostrats. Den andra hälften, som var slumpmässigt utvald, fick utöver denna beskrivning en ytterligare introduktion som delgav personerna att historisk forskning starkt indikerar att framför allt barn förr i tiden på ett

¹³⁸ Se till exempel Loftus m.fl. (2001), s. 148 ff. och Sjöberg och Lindholm (2009), s. 226.

¹³⁹ Loftus m.fl. (2001), s. 148 ff.

¹⁴⁰ Loftus och Pickrell (1995), s. 720 ff.

mycket mer frekvent sätt än vid tiden för experimentet utsatts för svåra övergrepp av familjemedlemmar eller andra vuxna. Personerna fick här veta att även information kring vilken typ av övergrepp detta rört sig om var av intresse för studien. Studien visade att testpersoner i den senare gruppen visade större hågkomst för denna typ av händelser än de som inte fått den ytterligare informationen. Detta stödjer hypotesen att information som före hypnosen lämnats av de personer som utförde testet, har integrerats i personernas egen minnesinformation.¹⁴¹

Terapi för att återvinna minnen börjar ofta med terapeutens egen övertygelse om att ett övergrepp finns i patientens historia och att det finns minnen hos patienten som går att återvinna. Detta når sedan patienten genom direkta eller indirekta suggestioner under någon form av terapi. Detta i kombination med patientens mentala status, kan leda till att "minnen" föds. Såväl hypnos som andra liknande tekniker har kunnat visas ge upphov till falska minnen.¹⁴²

4.3.1.3 Att ett återuppväckt minne kan vara korrekt men att upplevelsen av att det trängts bort är felaktig

Ytterligare en tänkbar förklaring till att en individ upplever sig ha trängt bort och senare återuppväckt ett minne är att minnet upplevs som återuppväckt trots att det i själva verket aldrig varit bortträngt i strikt bemärkelse. Denna syn har framförts av den amerikanske forskaren Jonathan W. Schooler i en artikel.

Huvudargumentet i artikeln är att uppfattningen av att någon har kommit ihåg ett tidigare bortglömt minne, kan komma sig av en känsla av upptäckt när personen som upplevt situationen ändrar sin "meta-medvetenhet" om densamma. Alltså; en person som egentligen hela tiden haft ett minne av en händelse kan uppfattas uppleva detta minne på nytt, när det sätts i ett annat ljus och ges en ny innebörd. Schooler konstaterar också att huruvida bortträngning förekommer eller inte är föremål för diskussion men att det blir allt tydligare att fler och fler forskare ser det som att återuppväckta minnen åtminstone i vissa fall kan anses överensstämma med sanningen. Klart är dock, skriver Schooler vidare, att det är mycket svårt att finna tydligt vetenskapligt stöd för att bortträngning och återvinning av minnen de facto sker och att de fall som finns är få och svåra att dra några entydiga slutsatser kring. Dessutom är det svårt att finna någon tydlig gemensam ståndpunkt i forskarvärlden för hur vanligt förekommande bortträngda minnen är och hur ofta de faktiskt kan hållas för sanna.¹⁴³

Schooler bygger sina teorier på ett flertal fallanalyser som han företagit tillsammans med sina kollegor. I samtliga fall fanns en utomstående

¹⁴¹ Spanos m.fl. (1991), s. 308 ff.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Schooler (2001), s. 105 ff.

bekräftelse på att de aktuella händelserna för vilka personerna hade minnen faktiskt hade ägt rum. Min åsikt är att Schoolers resonemang får anses vara en god alternativ förklaring till varför minnen framkommer efter lång tid. Gränsdragningen mot det som uppsatsen beskriver som bortträngda minnen kan, åtminstone för en icke-psykolog, dock framstå som hårfin. Dessutom framstår det som att skillnaden företeelserna emellan troligtvis kan bli väldigt svår att visa på vetenskaplig väg, även om Schooler själv delvis hävdar motsatsen.¹⁴⁴

4.3.2 Det svenska psykologförbundet

Det svenska psykologförbundet antog år 1996 en kvalitetsstandard för hantering av traumatiska minnen, vilken fortfarande är gällande. I denna beskrivs fenomenet dissociation som en traumatisk händelse som spjälkas av från medvetandet och glöms. Kvalitetsstandardens deskription av traumatiska minnen bygger i princip enbart på populärvetenskapliga arbeten av professor Sven-Åke Christianson.¹⁴⁵

4.3.2.1 Existensen av bortträngning eller dissociation

Beträffande frågan huruvida bortträngning eller dissociation existerar konstateras i dokumentet att när en person förlorar minnet av traumatiska händelser, kan detta bero på flera olika mekanismer. Bortträngning av outhärdliga tankar, känslor och minnen är en sådan mekanism. Det framstår enligt dokumentet som vanligare att känslor trängs undan än att tankar gör det men ofta kan känslornas undantryckande göra att minnen blockeras. Traumatiska händelser kan i dessa fall inte återhämtas innan dess associationer får kontakt med de känslor som hör ihop med händelsen. Bortträngning kan enligt dokumentet också förklaras på ett kognitionspsykologiskt sätt. Minnet kan enligt dokumentet jämföras med ett nätverk av associationer. Händelsens karaktär – om den till exempel är särskilt hotfull – kan separera minnet från andra och ”kapa” kontaktvägarna. En ytterligare mekanism som nämns i kvalitetsstandarderna är barndomsamnesi; att händelser som inträffat tidigt i en människas liv glöms bort på grund av barnets bristande ordförråd och livserfarenhet. Utöver ovanstående förklaringar till bortträngning nämns även undertryckande – en medveten strävan att hålla erfarenheterna borta från medvetandet – och det faktum att skuld, skam, förtroende och lojalitet kan göra att den som drabbats av en svår händelse helt enkelt inte vill, kan eller vågar berätta om denna.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Psykologförbundets Kvalitetsstandard (1996), s. 1 ff.

¹⁴⁶ Psykologförbundets Kvalitetsstandard (1996), s. 6 ff.

4.3.2.2 Möjligheten att ett återuppväckt minne är ett falskt minne

I dokumentet kommenteras möjligheten att återuppväckta minnen kan vara felaktiga eller falska med att människans minnesfunktioner är långt ifrån ”perfekta bandupptagningar” och att människan uppfattar omgivningen utifrån tidigare kunskaper och erfarenheter. Det beskrivs vidare att kontakt med andra människor och samtal om en viss situation, kan ändra människans uppfattning av den ursprungliga händelsen. Ett vanligt mönster är, enligt kvalitetsstandarderna, att människan i centrala delar minns känsloladdade händelser väl men att de perifera detaljerna vid en traumatisk händelse i större omfattning än vid vanliga händelser glöms bort. I vissa fall kan dock motsatsen vara för handen, till exempel då ett barn utsätts för ett övergrepp och bättre minns detaljer i möbleringen på platsen än övergreppet i sig. Detta förklaras i dokumentet med att personer som utsätts för outhärdliga händelser på detta sätt flyr verkligheten.¹⁴⁷

4.3.2.3 Att ett återuppväckt minne kan vara korrekt men att upplevelsen av att det trängts bort är felaktig

Jonathan Schoolers hypotes om att ett korrekt minne ibland felaktigt kan upplevas som att det varit bortträngt kommenteras inte i dokumentet. Orsaken till detta är sannolikt att dokumentet författades innan Schoolers teori presenterats offentligt. Här kan dock påpekas att ett sådant viktigt inlägg i den vetenskapliga debatten, kanske borde leda till en uppdatering av den aktuella kvalitetsstandardens innehåll.

4.3.2.4 Övrigt

Sammanfattningsvis slår Psykologförbundet i sin kvalitetsstandard fast *att* det är möjligt att en traumatisk upplevelse kan vara borta från minnet och sedan återkomma efter flera år, *att* det som en person upplever som ett minne i själva verket kan vara förvrängda, falska eller symboliska minnen, *att* falska minnen kan suggereras fram för att sedan upplevas som verkliga och att symboliska, sanna och falska minnen väcker starka känslor hos patienter, samt *att* alla ovanstående typer av minnen kan beskrivas detaljerat. Man väljer också att i ett stycke om psykologens roll i dokumentets avslutande delar lyfta fram problemet att *”Det finns ett motstånd att minnas och berätta om traumatiska upplevelser. Det finns också ett motstånd att ta emot andras berättelser om upplevda trauman.”*¹⁴⁸

¹⁴⁷ Psykologförbundets Kvalitetsstandard (1996), s. 1 ff.

¹⁴⁸ Psykologförbundets Kvalitetsstandard (1996), s. 10.

4.3.3 Slutsatser bland forskare

Elisabeth Loftus, Deborah Davis och William C. Follette skriver i *Journal of American Academic Psychiatry Law* år 2001 om riskerna med terapiformer som syftar till att framkalla bortträngda minnen och huruvida det ska krävas ett samtycke från patienten vid sådan behandling. Författarna konstaterar att det inte finns någon vetenskaplig grund för att behandling genom framkallande av minnen ger någon positiv effekt för patienten. Vidare konstaterar man att det är allmänt accepterat bland kognitiva psykologer att falska minnen kan skapas genom många olika sorters terapiformer och att riskerna för detta vid framkallande av minnen är mycket stora. Författarna slår till sist fast att ett informerat samtycke hos patienten är att rekommendera innan behandlingar av denna typ inleds. Detta för att patienten ska vara införstådd med riskerna, innan behandlingen startar.¹⁴⁹

En liknande syn presenteras av de två docenterna i psykologi Rickard L. Sjöberg och Torun Lindholm i *Läkartidningen* 2009. Man konstaterar att frågan om huruvida bortträngning verkligen existerar har varit mycket svår att undersöka vetenskapligt, inte minst eftersom det är i princip omöjligt att påvisa att ett minne existerar om personen som sägs ha minnet inte kan plocka fram detsamma. Författarna skriver vidare att det däremot varit klart enklare för forskarna att slå fast huruvida terapeutisk behandling kan leda till att falska minnen kommer fram. Att terapiformer som till exempel hypnos och situationer av grupptryck och missledande information kan leda till falska minnen, hävdas av författarna vara i princip allmänt vedertaget.

Sjöberg och Lindholm skriver också att det nyligen kunnat demonstreras att aktiva och medvetna försök att undantränga minnen, kan göra förmågan att återhämta dem sämre. Detta skiljer sig, menar författarna, mot det som kallas bortträngda minnen. Detta då det är fråga om medveten ”bortträngning” i det ena fallet men inte i det andra.¹⁵⁰ Författarnas viktigaste konstaterande är dock att det ”i stort sett saknas vetenskapligt stöd för antagandet att återuppväckande av traumatiska minnen utgör en effektiv behandling av psykisk ohälsa.”¹⁵¹ Vissa studier har till och med indikerat att personer som utsatts för övergrepp och förnekar dessa då de tillfrågas, mår bättre än normala kontrollpersoner.¹⁵²

I sin bok *Traumatiska minnen* beskriver professor Sven-Åke Christianson bortträngda minnen såsom att människan utestänger information från medvetandet. Han hänvisar till Freuds teorier och skriver vidare att de bortträngda minnena kan konverteras till symptom. Glömskan beror i dessa fall, skriver Christianson, på att människan inte kan komma åt minnena och inte på att minnena skulle ha suddats ut. Oåtkomligheten till minnena kan bero på ett misslyckande att hitta informationen eller på så kallad inhiberad

¹⁴⁹ Loftus m.fl. (2001), s. 148 ff.

¹⁵⁰ Sjöberg och Lindholm (2009)a, s. 226 f.

¹⁵¹ Sjöberg och Lindholm (2009)a, s. 227.

¹⁵² Sjöberg och Lindholm (2009)a, s. 226 f.

framplockning. Det senare innebär att problemen att plocka fram minnena blir större med tiden.¹⁵³

I en artikel i Läkartidningen 1997 skriver samme Christianson tillsammans med Elisabeth Engelberg om minnen av psykiska trauman. De skriver att människan minns starkt känslomässiga händelser på ett särskilt sätt och att detta kan förklaras med överlevnadsinstinkten; att det ibland är nödvändigt för människan att ha möjlighet att värja sig från minnen som väcker starka negativa känslor. I artikeln hänvisas främst till fallstudier och laboratoriestudier och där beskrivs vidare bland annat att det faktum att känslor ”stängs av” också kan leda till att minnen kopplas bort. Artikeln beskriver också sådant som kan vara till hjälp när en bedömning ska göras av huruvida återhämtade minnen är korrekta eller inte. Valida minnesbilder innehåller ofta personligt präglade detaljer där fokus kan ligga på olika saker och delar beroende på vem som upplevt händelsen. Sammanfattningsvis anser artikelns författare att bilden av människans minnen av starkt känslomässiga händelser är komplicerad; att människans överlevnadsinstinkt ger för handen såväl ett behov av att snabbt kunna minnas och identifiera hotfulla situationer, som ett behov av att skydda oss från svåra känslor som kan uppkomma vid minnen av traumatiska upplevelser.¹⁵⁴

Det kan konstateras att många av de slutsatser som återgetts ovan, bortsett de avsnitt där Christianson själv refereras, skiljer sig från de slutsatser som dragits av Sveriges Psykologförbund på basis av Sven-Åke Christiansons texter. Det kan också slutligen konstateras att såväl svenska som internationella auktoriteter tycks vara oeniga på viktiga punkter, både i vad man betonar som problem och möjligheter och då det gäller den rent vetenskapliga frågan om huruvida bortträngning och dissociation av minnen av obehagliga upplevelser överhuvudtaget existerar.

¹⁵³ Christianson (2002), s. 399.

¹⁵⁴ Christianson och Engelberg (1997), s. 1721 ff.

5 Rättsfallsanalys

5.1 Bortträngda minnen hos den tilltalade

Nedan kommer de så kallade Quick-målen att beröras närmare. Det är här uteslutande fråga om mål där gärningsmannen berättelse är den enda utsaga i målet som rör händelseförloppet i stort. Fallen refereras i kronologisk ordning efter domarnas datum. Förhoppningen är att kunna ge uttryck för flera juridiskt intressanta delar i målen, dock ligger fokus på de delar där diskussion kring gärningsmannens minnen förs. Referaten nedan bygger på domarna. Förundersökningarna har alltså i princip uteslutits, då uppsatsens mål är att utreda just *domstolarnas* hantering av dessa frågor. På vissa ställen har utdrag ur TV-programmet *Dokument inifrån* refererats där förundersökningar, och andra för målen intressanta dokument, återges i vissa delar. Observera alltså att uppgifterna kommer från programmet och inte direkt ur förundersökningarna.

Noteras kan att det nu pågår ett arbete för att, i samtliga fall där Thomas Quick dömts, begära resning. Detta då Quick nu tagit tillbaka sina erkännanden.¹⁵⁵ I ett av fallen har så redan skett, se nedan.

I ett av referaten har redogjorts för ett psykologiskt sakkunnigutlåtande från resningsprocessen. Psykologiska sakkunnigutlåtanden har också refererats i de fall då sådana har förekommit. Detta för att visa på de skilda utgångspunkter som inom den psykologiska forskningsvärlden finns på frågan om minnesfunktioner och för att belysa problematiken kring ensidiga sakkunnigutlåtanden.

5.1.1 Charles Zelmanovits – Piteå TR B 179/94

5.1.1.1 Referat

Den femtonårige Charles Zelmanovits försvann den 13 november 1976 efter en skoldans i Piteå. Nästan sjutton år senare, i september 1993, hittades ett kranium i ett skogsområde inte långt från den plats där Zelmanovits senast setts. Kraniet och andra på platsen funna skelettdelar visade sig senare vara kvarlevor efter Zelmanovits. Under psykiatrisk tvångsvård har Thomas Quick erkänt mordet på Zelmanovits, liksom flera andra mord (se vidare nedan).¹⁵⁶

Quick har uppgivit att han tillsammans med en annan i målet namngiven man gjorde en utflykt från Falun till Piteå. De hade båda – enligt Quick – ett intresse för yngre pojkar och efter att ha träffat på Zelmanovits av en slump

¹⁵⁵Se http://www.svd.se/nyheter/inrikes/en-reell-mojlighet-till-resning_2202799.svd - 2010-06-12 och Ärende AM-14811-10, Åklagarkammaren i Falun.

¹⁵⁶ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 4.

och utnyttjat denne sexuellt, dödade Quick honom genom strypning. Den medföljande mannen ska då ha befunnit sig på ett avstånd av fyra-fem meter. Quick hävdar vidare att han styckat kroppen.¹⁵⁷ Quicks berättelse präglas av en hel del detaljer om såväl miljöerna som de händelser som hävdas ha ägt rum.

Till stöd för erkännandet har åklagaren i Piteå tingsrätt åberopat vittnesförhör med diverse personer, dock ingen som bevittnat själva händelsen. Änkan efter den person som Quick hävdade var med på platsen hördes. Hon hade själv aldrig träffat Quick eller sett sin make prata med honom. Hon berättade att mannen begått självmord och att deras son funnit homosexuella tidsskrifter i mannens bil. Kriminalinspektör Seppo Penttinen har hörts angående de vallningar som gjorts med Quick och berättat bland annat att denne fått allvarlig ångest vid de aktuella platserna och att mycket av det Quick berättat stämt väl överens med det som kunnat styrkas i utredningen. Rättsläkaren som obducerade Zelmanovits kropp har hörts och konstaterat att kvarlevorna inte kunnat ge några större upplysningar eftersom det gått så lång tid sedan dödsfallet. Inget av det Quick redogjort för i händelseförloppet har dock kunnat sägas vara uteslutet sett till kroppens skick.¹⁵⁸

Professor i rättspsykiatri Lars Lidberg har avgivit sakkunnigutlåtanden och hörts i målet. Han har konstaterat att det är belagt att Quick lider av en grav sexuell perversion riktad mot yngre pojkar och att han under vissa förhållanden är farlig för andra. Lidberg angav vidare att han inte tror att Quick ljugit om händelsen och att det som framkommit om Quicks person inte strider mot riktigheten av uppgifterna, utan att detta tvärtom stödjer dem.¹⁵⁹

Tingsrätten fann det ställt utom rimligt tvivel att Quick begått det aktuella mordet och dömde honom till slutna psykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.¹⁶⁰

5.1.1.2 Psykologiskt sakkunnig

Dåvarande docent (nuvarande professor) i psykologi Sven-Åke Christianson har lämnat två sakkunnigutlåtanden i målet och dessutom hörts som sakkunnig.¹⁶¹ I ett senare mål har Christianson berättat att han sedan han första gången träffade Quick 1994 har haft samtalskontakt med denne 2-3 gånger per år inom ramen för sin forskning. Han har också haft i uppgift att sätta in Quick i den situation som rådde då en gärning begicks, som förberedelse för rekonstruktioner i de olika fallen. Detta uppdrag fick han av polismyndigheten.¹⁶²

¹⁵⁷ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 5 ff.

¹⁵⁸ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 7 ff.

¹⁵⁹ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 9 f.

¹⁶⁰ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 12 f.

¹⁶¹ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 10 f.

¹⁶² Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 16 f.

I de skriftliga utlåtandena berörs Quicks allmänna minnesfunktioner (utlåtande 1) och betingelser för Quicks utsaga i psykologiskt hänseende (utlåtande 2).

I det första utlåtandet konstaterar Christianson efter flera egna minnestester av Quick att denne har en i stort normal minnesfunktion. Vissa värden låg under det normala men kan enligt utlåtandet förklaras med att Thomas Quicks dagsform var nedsatt vid båda testtillfällena ”*bland annat på grund av medicinering och sömnlöshet natten innan*”. En annan anledning till de låga värdena sägs i utlåtandet kunna vara ”*konsekvenser av långvarig medicinering och tidigare missbruk av alkohol och andra droger*”.¹⁶³

I det andra utlåtandet redogörs främst för – baserat på ”*internationella forskningsrön och klinisk erfarenhet*”¹⁶⁴ – människans minnesförmåga, förmågan att minnas traumatiska händelser samt vad gärningsmän minns av våldsbrott. Den senare frågan har besvarats utifrån en seriemördares egenskaper.¹⁶⁵ Utlåtandet innehåller inga fotnoter eller källhänvisningar i övrigt. Att granska informationens riktighet är därför svårt.

Det framkommer inte i domen, men det förefaller inte som att Christianson fått eller efterfrågat instruktioner för sitt utlåtande. Han kommenterar här en person som han haft personlig kontakt med och dennes trovärdighet, samtidigt som han i sin framställning gör anspråk på att ge en objektiv beskrivning av det mänskliga minnets funktioner. Detta är enligt min syn klart anmärkningsvärt och kan starkt ifrågasättas.

I domen refereras det muntliga förhöret med Christianson. Utöver det som nämns i de skriftliga uttalandena refereras Christianson på vissa punkter. Denne nämner bland annat att det karaktäristiska för den här typen av brott är att gärningsmannen oftast blivit utsatt för övergrepp under uppväxten. Vidare uttalar sig Christianson om huruvida Quicks erkännanden skulle kunna vara falska. Mycket kortfattat och kategoriskt redogörs i domen för Christiansons (möjligen kortfattade och kategoriska) uttalanden kring detta och Christiansons slutsats är att ”*[s]å är det inte i Quicks fall*”.¹⁶⁶

I den del av domen där Christiansons utsaga refereras framkommer också att det vid ”*flerbrottslighet av denna typ*”¹⁶⁷ ofta är så att gärningsmannen på något sätt dokumenterar brottet genom att till exempel spara kroppsdelar eller kläder. Dessutom sägs att det i dessa fall ofta finns en blandning av aggressivitet och sexualitet. Christianson uttalar också i domstolen att han inte betvivlar att Quicks uppgifter är riktiga.

¹⁶³ Dom i Piteå TR mål B 179/94, aktbilaga 12.

¹⁶⁴ Dom i Piteå TR mål B 179/94, aktbilaga 13.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Dom i Piteå TR mål B 179/94, s. 10.

¹⁶⁷ Ibid.

Av sättet utlåtande nummer två är utformat, till exempel att en av frågorna är inriktad på seriemördare och att stora delar beskriver sexuellt våld, ges intrycket att Sven-Åke Christianson är väl insatt i fallen Quick. Detta framkommer dock inte av utlåtandet i sig. Detsamma gäller de uttalanden Christianson gjort i rätten, när det gäller bland annat det faktum att Quick säger sig ha blivit utsatt för övergrepp av sina föräldrar i barndomen.

Det är i detta mål anmärkningsvärt att en och samma sakkunnig uttalar sig såväl om minnet generellt, som om en specifik persons minnesförmåga. Dessutom uttalar sig denne klart och tydligt tro på att den tilltalade talar sanning. Allt detta, samtidigt som denne sakkunniges utgångspunkt helt tydligt är att den tilltalade har gjort sig skyldig till flera grova brott (se ovan ”*flerbrottslighet av denna typ*”). Detta trots att detta är det första målet då Quick är anklagad för mord.

5.1.1.3 Minnesproblematiken i värderingen

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att Quick har erkänt gärningen och att detta erkännande får stöd av de uppgifter han själv lämnat. Man konstaterar dock också att det inte finns någon teknisk bevisning som binder Quick vid brottet.¹⁶⁸ Klart är alltså att det i målet (liksom i de härpå följande fallen) blir fråga om att se huruvida Quicks uppgifter stämmer så pass väl överens med utredningen i målet att det kan anses ställt utom rimligt tvivel att han har begått gärningen.

Det enda som nämns i domskälen om Quicks minne är som följer:

*”Vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner och om sina erfarenheter av minnets funktioner talar vidare med styrka för att de uppgifter Quick lämnat är riktiga.”*¹⁶⁹

Ingenstans diskuteras alltså Christiansons trovärdighet eller eventuella dubbla sitsar, han har ju trots allt träffat Quick och är väl insatt i målet samtidigt som han lämnar ett till synes objektiva sakkunnigutlåtande om minnesfunktioner generellt. Inte heller finns dokumenterat att någon faktakontroll skulle ha gjorts av Christiansons uppgifter. Någon diskussion om uppgifterna i sak förekommer inte heller. Det är när domen faller nästan exakt arton år sedan mordet begicks. Quick har under psykiatrisk vård erkänt brottet mycket långt efter att det begicks. Trots detta är det ovanstående det enda inlägg Piteå tingsrätt gör angående Thomas Quicks minne.

¹⁶⁸ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 11.

¹⁶⁹ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 12.

5.1.2 Paret Stegehuis – Gällivare TR B 26/95

5.1.2.1 Referat

Det holländska paret Marinus och Janny Stegehuis dödades med ett stort antal knivhugg på natten mellan den 12 och 13 juli 1984 på en rastplats vid sjön Appojaure i Gällivare kommun. I november 1994 började Thomas Quick i samband med terapiesamtal att berätta om de så kallade Appojauremorden. Han har senare erkänt brotten.¹⁷⁰

Quicks berättelse i tingsrätten är relativt lång och inbegriper flera dagar. Berättelsen innehåller vid upprepade tillfällen egna psykologiska förklaringar till det som hänt och även i detta fall ett flertal detaljer, bland annat om var på kropparna huggen träffat. Quick berättar vidare att han – eftersom han inte ville komma ihåg händelserna – aldrig tog del av det massmedia skrev om dessa.¹⁷¹ Quick berättar i några av förhören om en medgärningsman. Även i rätten berättar han om denne och att det är medgärningsmannen som kör dem till platsen. Förundersökning inleds även mot den personen. Dagarna före rättegången presenteras ett klart alibi för honom och åklagaren avskriver alla misstankar.¹⁷² Tingsrätten konstaterar bara att *”[d]å någon teknisk bevisning som binder denne person vid gärningen inte föreligger har förundersökningen vad gäller [denne] lagts ner”*.¹⁷³ Att Quicks utpekande uppenbarligen var klart felaktigt, verkar inte alls påverka domstolens värdering av hans trovärdighet i övrigt.

Åklagaren har till stöd för erkännandet bland annat åberopat ett flertal förhör, dock inte med någon som har bevittnat det centrala händelseförloppet. Bland förhören kan nämnas förhöret med rättsläkaren, som konstaterar att den största delen av skadorna på kropparna har kunnat förklaras av Quicks berättelse.¹⁷⁴

Kriminalinspektör Seppo Penttinen berättade i sitt förhör att han kopplades in på fallet efter att Quick börjat få minnesbilder avseende morden. Dessa var från början inte alls sammanhängande, utan utgjordes av minnesfragment som under förhörens lopp sakta skapade ett händelseförlopp. Penttinen berättade vidare att Quick för honom uppgivit att han *”på grund av sina ångestkänslor måste skydda sitt inre jag genom att hitta på någonting som gränsade till sanningen”*¹⁷⁵ och att Quick redan vid påföljande förhör korrigerat en tidigare lämnad uppgift. Penttinen berättar vidare att han själv upplever Quicks minnesbilder som klara i de centrala delarna men mer diffusa i de perifera omständigheterna. Detta är, som vi har sett ovan, en formulering som ofta används av psykolog Sven-Åke Christianson. Penttinen upplyser i sitt förhör också att de kontroller som

¹⁷⁰ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 4 f.

¹⁷¹ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s.7 ff.

¹⁷² Dokument inifrån, SVT den 5 juli 2008.

¹⁷³ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 6.

¹⁷⁴ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 17.

¹⁷⁵ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 15.

utförts, inte visat någonting som tyder på att Quick skulle ha fått information om händelseförloppet utifrån.¹⁷⁶ Vilka dessa kontroller varit, framkommer inte av domen.

Kriminalkommissarie Jan Olsson har också hörts i målet och berättat att flera detaljer i Quicks berättelse under rekonstruktionen *inte* har stämt överens med utredningen i övrigt.¹⁷⁷

Quick dömdes för mordet till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.¹⁷⁸

5.1.2.2 Psykologiskt sakkunnig

Dåvarande docent (nuvarande professor) i psykologi Sven-Åke Christianson har avgivit två skriftliga utlåtanden samt hörts muntligen i målet. I de skriftliga utlåtandena berörs Quicks allmänna minnesfunktioner (utlåtande 1) och betingelser för Quicks utsaga i psykologiskt hänseende (utlåtande 2). Utlåtandena är i princip identiska med de som inlämnades till Piteå TR (se ovan).

I det första utlåtandet konstateras liksom i det till Piteå TR inlämnade utlåtandet att Quick har en i stort normal minnesfunktion.¹⁷⁹

I det andra utlåtandet redogörs främst för människans minnesförmåga. Detta sägs, liksom det tidigare refererade utlåtandet, vara baserat på *”internationella forskningsrön och klinisk erfarenhet”*.¹⁸⁰ Det rör förmågan att minnas traumatiska händelser samt vad gärningsmän minns av våldsbrott. Den senare frågan har även här besvarats med seriemördare som utgångspunkt. Inte heller detta utlåtande innehåller fotnoter eller källhänvisningar i övrigt.

Det enda som egentligen uttalat nämns om Thomas Quicks agerande i förhållande till det som beskrivs i det andra utlåtandet är att *”samtliga former av falska erkännanden stämmer dåligt in på de betingelser som gäller för Thomas Quicks erkännande och berättelse angående Appojauremorden”*.¹⁸¹

Den muntliga utsaga som lämnats av Christianson tillförde inget utöver de skriftliga utlåtandena.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 16 f.

¹⁷⁸ Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 21.

¹⁷⁹ Dom i Gällivare TR mål 26/95, aktilagor 59 och 60.

¹⁸⁰ Dom i Gällivare TR mål 26/95, aktilaga 61.

¹⁸¹ Ibid.

5.1.2.3 Minnesproblematiken i värderingen

*”Slutligen må i sammanhanget beaktas vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner samt sin uppfattning därom, att ingenting framkommit som ger stöd för att det från Quicks sida skulle föreligga ett falskt erkännande.”*¹⁸²

Ovanstående är det enda i domskälen som tas upp rörande Quicks eventuella bristande minnen eller falska erkännanden. Någon egen bedömning gör domstolen alltså inte och någon kontroll av Christiansons uppgifter sker inte heller. Det är när domen faller nästan tolv år sedan mordet begicks och Quicks berättelse har enligt en i utredningen aktiv polis vuxit fram från fragment. Berättelserna har heller inte framkommit förrän tio år efter mordet. Ändå är ovanstående det enda inlägg Gällivare tingsrätt gör angående Thomas Quicks minne.

5.1.3 Yenon Levi – Hedemora TR B 348/95

5.1.3.1 Referat

Den israeliske turisten Yenon Levi var på besök i Sverige år 1988 och påträffades, efter att inte ha lämnat några direkta spår efter sig sedan den 5 juni 1988, död den 11 juni samma år. På våren 1993 började Thomas Quick att för polisen erkänna ett stort antal mord, däribland det på Levi.¹⁸³

Quick berättar i målet att han tillsammans med en yngre man reste till Stockholm, där de av en slump stötte på Levi och tillsammans tvingade honom att följa med dem. De kom till en fritidsfastighet som enligt Quick tillhörde den yngre mannens familj. Där dödade Quick Levi med upprepade slag från en träpåk.¹⁸⁴

Quick berättar vidare att han efter mordet känt ett starkt kontrollbehov och läst mycket om det inträffade. Han säger sig dock inte ha sett tv-programmet *Efterlyst* som berörde mordet. Quick har i tidigare förhör sagt sig ha använt andra tillhyggen än en träpåk och dessutom placerat brottsplatsen på fel sida vägen. Detta förklarar Quick med att han haft svårt att närma sig händelserna.¹⁸⁵ Även denna berättelse är detaljerad och innehåller många förklaringar om hur Quick mått psykiskt under tiden för händelsen.

Åklagaren åberopade till stöd för erkännandet ett flertal förhör, dock inte med någon som bevittnat händelseförloppet i sig. Kriminalinspektör Seppo Penttinen har hörts och berättat att första gången Quick började tala om det aktuella mordet var vid en vallning under utredning av ett annat mord (se ovan) i Gällivare. Han talade då om ”*shalom-händelsen*”. Innan dess hade ingen eller ingenting satt Quick i samband med det aktuella brottet. Quick

¹⁸² Dom i Gällivare TR mål 26/95, s. 21.

¹⁸³ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 5 ff.

¹⁸⁴ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 6 ff.

¹⁸⁵ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 9 f.

har under utredningen, utöver felaktigheterna angående på vilken sida vägen brottet begicks och vilket tillhygge som använts, haft flera versioner också av vilka skador Levi fått. Vissa saker stämde dock mycket väl överens med utredningen i övrigt, till exempel beskrevs Levis klädsel mycket väl.¹⁸⁶

I domen sägs Penttinen berätta att Quick ”[...]har ändrat uppgifter under utredningens gång, men dessa ändringar har han gjort utan påverkan. Således kan inte ’felaktigheter’ ha stått klara för Thomas Quick genom att man enträget upprepat samma fråga eller genom att man frågat om han varit säker på sina svar.”¹⁸⁷ Penttinen berättar vidare att Quick hade lättare att beskriva centrala moment och att minnena av de mindre laddade händelserna ibland var mer diffusa.¹⁸⁸

Flera andra förhör hölls, däribland med rättsläkaren som mycket grundligt jämfört Quicks utsaga med de aktuella skadorna. Dessa är i stort förenliga.¹⁸⁹ Chefspsykologen på Sätters sjukhus Birgitta Ståhle har hörts i målet som vittne. Hon har sedan 1994 varit Quicks terapeut och fått honom att berätta sitt livs historia under många traumatiska samtal. Hon berättar att uppgiften för henne varit att underlätta för Quick att med egna ord berätta om olika uppgifter. Utan att för den sakens skull föregripa ett skeende ska man uppmuntra denne att berätta. Hon intygar att hon inte varit insatt i de brottsutredningar som pågått parallellt, men att hon vid ett tillfälle varit med som stöd för Quick vid en vallning i ett av fallen.¹⁹⁰

Den person som Quick hävdar har närvarat under händelseförloppet förekommer inte på något ställe i domen. Inte heller nämns varför denne inte står under åtal eller ens hörts som vittne.

Tingsrätten fann det ställt utom rimligt tvivel att Thomas Quick mördat Yenon Levi och dömde honom för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.¹⁹¹

5.1.3.2 Psykologiskt sakkunnig

Detta är de enda av de fall där Thomas Quick fällts för mord baserat på sina erkännanden, där någon psykologiskt sakkunnig inte förekommer.

5.1.3.3 Minnesproblematiken i värderingen

Tingsrätten konstaterar att Quicks erkännande utgör ett bevisfaktum och att dess bevisvärde kan förringas om det visas att det finns anledning att misstänka ett oriktigt erkännande. Oavsett detta, måste erkännandet stödjas av andra omständigheter och målet uppvisar ingenting som direkt binder

¹⁸⁶ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s 10 f.

¹⁸⁷ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 11.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 12 ff.

¹⁹⁰ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 16.

¹⁹¹ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 21 f.

Quick till gärningen, konstaterar rätten vidare. Erkännandet jämfört med utredningens uppgifter kan – med viss hänsyn tagen till det som varit känt för allmänheten – vara tillräcklig bevisning för fällande dom. Ingen utredning har gjorts om de vanligen förekommande orsaker som ett falskt erkännande har, men rätten nämner ändå några sådana och finner sammanfattningsvis att ingenting tyder på att Quick haft skäl att lämna ett oriktigt erkännande.¹⁹²

Seppo Penttinen berättelse tillerkänns stort värde i domskälen. Bland annat skriver rätten:

*”Genom vittnesmålet med Seppo Penttinen är utrett att förhören hållits på ett föredömligt sätt utan inslag av t.ex. ledande frågor eller enträgna upprepningar.”*¹⁹³

Direkt härpå konstaterar tingsrätten att förundersökningssekretess har rätt och att det inte finns skäl att anta att Quick under terapin kunnat ta del av fakta beträffande polisens fynd men att Quick samtidigt inte har stått under några restriktioner på Sätters sjukhus.¹⁹⁴ Penttinen utsaga används också som grund för bedömningen av Quicks minnesfunktioner:

*”Här ska dock vägas in [...] vad Seppo Penttinen berättat om att Thomas Quicks minnesbilder varit bättre i fråga om centrala händelseförlopp, vilket är begripligt i all synnerhet om det är i fråga om en händelse som skall ha ägt rum för nio år sedan.”*¹⁹⁵

I övrigt konstaterar tingsrätten på ett ställe att den slutliga versionen av händelseförloppet vuxit fram efter flera förhör. Man godtar Quicks förklaring härom att det varit på grund av att denne haft svårigheter att närma sig vissa detaljer.¹⁹⁶ Förutom detta sker ingen värdering av huruvida Quicks minnen kan vara felaktiga eller avsiktligt falska. Inte heller görs någon utredning alls av hur människans minne fungerar efter så lång tid eller hur sannolikt det är att en framväxande berättelse som den i målet aktuella, verkligen överensstämmer med verkligheten.

5.1.3.4 Resning

Svea hovrätt beviljade den 17 december 2009 resning i det aktuella fallet till förmån för Thomas Quick med följderna att det än en gång skulle tas upp av tingsrätten. Den 28 maj 2010 fattade Chefsåklagare Eva Finné beslut att lägga ner åtalet i målet. Domen i detta mål är alltså upphävd.¹⁹⁷

¹⁹² Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 17 ff.

¹⁹³ Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 18.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ärende AM-14811-10, Åklagarkammaren i Falun.

5.1.4 Therese Johannessen – Hedemora TR B 100/97

5.1.4.1 Referat

Den nioåriga norska flickan Therese Johannesen försvann under en promenad i juli 1988. Hon anmäldes saknad och en av Norges största brottsutredningar någonsin startades. Inga misstankar kunde trots detta riktas mot någon, förrän år 1996 då svensk polis kontaktade den norska polisen. Man berättade då att Thomas Quick hade börjat lämna uppgifter som anknöt till fallet. Quick erkände sedan mordet och förhördes 24 gånger i Sverige angående detta. Utskrifterna från förhören skickades till Norge och jämfördes där med fakta.¹⁹⁸

Thomas Quick har själv berättat att den unge man som var med vid mordet på Yennon Levi, var med även i Norge. Han berättar vidare att de såg Therese Johannesen från bilen och att Quick följde efter henne, drog ner henne och slog henne medvetlös mot en sten i marken. Hon togs sedan med i bilen där Quicks unge medresenär ska ha våldfört sig på henne. Hon dödades sedan av Quick på en annan plats dels genom strypning, dels med en kniv. Exakt hur det gick till orkar Quick inte berätta, men han berättar att kroppen delvis styckades. Även i denna dom återges Quicks bakomliggande tankar och hans psykiska status vid det aktuella tillfället. Quick erkänner här även ytterligare ett mord, denna gång på en pojke. Dennes kvarlevor kan finnas på ungefär samma plats som Thereses, men Quick vill inte säga säkert.¹⁹⁹

Thomas Quick säger sig inte ha något minne av att han läst något om det inträffade före erkännandet, däremot har han läst mycket om det senare. Quick berättar att det är förenat med stora mödor att se och återuppleva det som hänt och det har därför tagit tid att lämna berättelsen. Han berättar vidare att han aldrig avsiktligt har lämnat osanna uppgifter i utredningen, även om sådana förekommit. Anledningen till dessa är istället att han aldrig kan försonas med det han gjort.²⁰⁰

Som stöd för erkännandet har Therese Johannesens mamma hörts beträffande försvinnandet och hur flickan då var klädd. Även flera norska poliser har hörts, liksom en svensk hundförare och en svensk kriminalinspektör som redogjort bland annat för vad i utredningen som varit känt i svensk media. Vidare har Quicks terapeut Birgitta Ståhle hörts angående Quicks möjligheter att få information för att anpassa sin berättelse. Ingen som direkt har kunnat styrka Quicks version av händelseförloppet har hörts.²⁰¹

¹⁹⁸ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 3 f.

¹⁹⁹ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 6 ff.

²⁰⁰ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 9.

²⁰¹ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 4 f.

Domstolen fann det ställt utom rimligt tvivel att Quick begått det aktuella mordet och dömde honom till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.²⁰²

5.1.4.2 Psykologiskt sakkunnig

Professor i psykologi Sven-Åke Christianson har hört som sakkunnig i målet. Denne har testat Quicks minnesfunktioner och funnit dem normala. Christianson har också berättat bland annat att det kan finnas skyddsmekanismer som omedvetet verkar för att förtränga minnesbilder men att planerade och traumatiska händelser normalt bevaras väl i minnet. Han berättar vidare att händelserna i målet har ett starkt symbolvärde för Quick och att dennes förmåga att minnas därför skjuts på framtiden. Quick har därför behövt flera försök för att nå fram till sina minnen. Detta successiva närmande kallas enligt Christianson för hypermnesi. Utöver detta har Christianson uppgett att den slutna miljö som Thomas Quick har vistats i, gör det lättare att bevara minnesbilder.²⁰³

5.1.4.3 Minnesproblematiken i värderingen

”En fråga som inställer sig är om och i så fall hur en person kan lägga märke till och efter så lång tid beskriva detaljer. Härom har Thomas Quick själv berättat att han kommer ihåg alla traumatiska händelser när han begått brott av liknande slag och även detaljer. I ljuset av vad Sven-Åke Christianson berättat framstår inte Thomas Quicks förmåga att minnas, som det kan tyckas, tämligen obetydliga detaljer som onormal, utan tvärtom som rimlig.”²⁰⁴

Ovanstående, tillsammans med en kort utläggning som har sin slutsats i att inget framkommit som tyder på ett falskt erkännande från Quick, är den största delen av det som nämns om de psykologiska faktorerna i fallet. Domstolen tar också hänsyn till att Quick inte har lämnat en fullständig redogörelse från början och att han utan påverkan ändrat sina uppgifter. Man skriver här att detta – mot bakgrund av bland annat Christiansons uppgifter om minnesfunktioner – inte behöver minska tilltron till Quicks uppgifter.²⁰⁵

5.1.4.4 Resningsansökan

Som ovan nämnts har Thomas Quick tagit tillbaka sina erkännanden i samtliga här refererade mål.²⁰⁶ Till den för målet aktuella resningsansökan har Rickard L Sjöberg, docent i medicinsk psykologi, lämnat ett utlåtande. Han har där analyserat det stycke i domen som refererar Sven-Åke Christiansons uttalanden inför rätten. Sjöberg konstaterar efter en drygt 8

²⁰² Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 22.

²⁰³ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

²⁰⁴ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 19.

²⁰⁵ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 19 f.

²⁰⁶ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/en-reell-mojlighet-till-resning_2202799.svd - 2010-06-12.

sidor lång genomgång med ett stort antal vetenskapliga referenser sammanfattningsvis att det stycke som refereras i domen ”i betydande delar saknar stöd i etablerad vetenskap.”²⁰⁷ Nedan citeras det aktuella stycket i domen och de att-satser som Sjöberg presenterat:

Domen:

”Sven-Åke Christianson har testat Thomas Quicks minnesfunktioner, vilka befunnits normala.”²⁰⁸

Sjöbergs kommentar:

”Att Christiansons bedömning att Thomas Quicks minnesfunktioner är normala förefaller vara baserade på undersökningar som utförts i enlighet med vetenskapligt förankrad praxis.”²⁰⁹

Domen:

”Denne har berättat att planerade och traumatiska händelser bevaras väl i minnet, men att det kan finnas skyddsmekanismer som omedvetet verkar för att förtränga minnesbilderna.”²¹⁰

Sjöbergs kommentar:

”Att påståendet att det finns särskilda skyddsmekanismer som utanför medvetandets kontroll verkar för att ’förtränga’ minnen av ’traumatiska händelser’ är mycket kontroversiell i forskarvärlden.”²¹¹

Domen:

”Sven-Åke Christianson har vidare förklarat att händelserna i Thomas Quicks fall har ett starkt symbolvärde – det har inte varit fråga om något slumpmässigt dödande – vilket också medför att förmågan att minnas skjuts på framtiden.”²¹²

Sjöbergs kommentar:

”Att resonemanget att de av Thomas Quick beskrivna händelserna på grund av att de eventuellt skulle kunna tänkas ha ett starkt symbolvärde för honom därför också skulle vara svårare att minnas måste anses sakna vetenskaplig grund.”²¹³

Domen:

”Detta innebär, enligt Sven-Åke Christianson, att Thomas Quick har behövt flera försök att nå fram; detta successiva närmande kallas för hypermnesi.”²¹⁴

Sjöbergs kommentarer:

²⁰⁷ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 9.

²⁰⁸ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

²⁰⁹ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 9.

²¹⁰ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

²¹¹ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 9.

²¹² Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

²¹³ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 9.

²¹⁴ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

”Att man inom forskarvärlden inte använder begreppet hypermnesi som beskrivning på en situation där en individ som förhörs om en händelse lämnar olika beskrivningar av händelsen vid olika tillfällen.”²¹⁵

”Att begreppet hypermnesi inte heller är kopplat till någon vetenskapligt utprövad metod med vars hjälp det är möjligt att skilja sanna vittnesutsagor från falska.”²¹⁶

Domen:

”Han har tillagt, att Thomas Quick som gärningsman varit en noggrann iakttagare och att den slutna miljö som Thomas Quick vistas i gör det lättare att bevara minnesbilder.”²¹⁷

Sjöbergs kommentarer:

”[a]tt Quick vid tidpunkten var dömd för flera grova våldsbrott inklusive mord. Man får därför anta att användandet av begreppet ’gärningsman’ här syftar på dessa tidigare av domstol avgjorda fall.”²¹⁸

”Att det ter sig mycket osannolikt att påståendet att ’Thomas Quick som gärningsman har varit en noggrann iakttagare’ har vetenskaplig grund.”²¹⁹

Som slutkommentar skriver Sjöberg:

”Att psykoterapi som bedrivs med syfte att återuppväcka bortträngda minnen av många forskare anses utgöra en risk för skapande av falska utsagor.”²²⁰

Konstateras kan alltså (liksom ovan) att det inom området finns stora skillnader i synen på hur det vetenskapligt ligger till i frågan om minnesfunktioner. Det är värt att ställa sig frågan om Hedemora TR skulle ha gjort samma bedömning i denna del, om rättsens ledamöter haft tillgång till flera sakkunnigutlåtanden.

5.1.5 Trine Jensen och Gry Storvik – Falu TR B 1548-99

5.1.5.1 Referat

Den 21 augusti 1981 försvann Trine Jensen från Oslo centrum. Hennes kropp återfanns inte förrän den 11 oktober samma år i ett skogsparti cirka 1,5 mil utanför Oslo. Någon dödsorsak kunde inte fastställas och ingen misstänkt för eventuellt brott kunde gripas. Den 25 juni 1985 hittades Gry Storvik död på en parkeringsplats utanför Svartskog i Norge. Inte heller gällande hennes död har någon misstänkt kunnat hittas men att döma av

²¹⁵ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 9.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Dom i Hedemora TR mål 100/97, s. 17.

²¹⁸ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 7.

²¹⁹ Sjöberg, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97, s. 10.

²²⁰ Ibid.

blodspår och märken på kroppen, var hon bragd om livet. Båda dödsfallen uppmärksammades mycket i norsk media.²²¹

Under terapi (se ovan) framkom att Thomas Quick hade kunskaper om Trine Jensens död. Han bad att få vallas på platsen för att kunna berätta mer, vilket också skedde. I samband med denna vallning åkte bilen förbi den parkeringsplats där Gry Storvik hittats död. Thomas Quick reagerade då mycket starkt och sattes i samband även med hennes död.²²²

Thomas Quick har i målet berättat att han 1981 åkte till Norge för att undkomma sin ångest genom att våldföra sig på någon. Han såg en flicka vid Oslo central och lyckades få in henne i sin bil. Han tog henne med sig och dödade henne i en skog. Flickan var enligt Quick Trine Jensen och han täckte över hennes kropp med trädkvistar innan han lämnade skogen.²²³

Quick har vidare berättat att han 1985 än en gång åkte till Oslo, där han gjorde upp med en prostituerad kvinna om att betala henne för sexuella tjänster. Kvinnan – som Quick hävdar var Gry Storvik – följde med men blev snabbt slagen av Quick och medtvingad in i hans bil. Quick våldförde sig sedan sexuellt på kvinnan och dödade henne. I sin berättelse om mordet på Gry Storvik berättar Quick också om hur han tänker på Trine Jensen och hur han vid det tillfället i sin fantasi tror att hon fortfarande lever och ännu inte är funnen.²²⁴

Till stöd för erkännandet har åklagaren bland annat åberopat flertalet vittnes- och sakkunnigförhör. Ingen har hörts som bevittnat själva händelseförloppet.²²⁵

I båda fallen berättas noga om Thomas Quicks sinnesstämning och anledningen han själv ser till att han gjorde som han gjorde, ur psykologiskt hänseende. Även i detta mål är Quicks uppgifter detaljerade.²²⁶

Falu TR fann att erkännandena fick stöd av utredningen till den grad att det var ställt utom rimligt tvivel att Quick bragt de två kvinnorna om livet. Han dömdes därför för mord i två fall till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.²²⁷

5.1.5.2 Psykologiskt sakkunnig

Professor i psykologi Sven-Åke Christianson har hörts som sakkunnig i målet. Christianson har företagit ett test för att utreda huruvida det med hjälp av medieuppgifter skulle vara möjligt att lämna så detaljerade

²²¹ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 4.

²²² Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 5.

²²³ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 5 ff.

²²⁴ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 7 ff.

²²⁵ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 11 ff.

²²⁶ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 7 ff.

²²⁷ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 13 f.

uppgifter som Quick gjort. Testet föll ut så att av de uppgifter Thomas Quick lämnat var en betydligt större andel korrekta än de som kontrollgruppen – som fått läsa flertalet tidningsurklipp av händelserna – hade. Tingsrätten skriver att *”[r]esultatet medger slutsatsen att Thomas Quick har haft tillgång till avsevärt flera faktauppgifter än vad som publicerats i tidningarna.”*²²⁸

Ännu finns ingen inlämnad resningsansökan i ärendet. Konstateras kan dock att ovanstående slutsats är av sådan art att den mycket väl kan komma att bli omdiskuterad när målet eventuellt ska behandlas igen.

5.1.5.3 Minnesproblematiken i värderingen

Utöver det som nämns under föregående rubrik behandlar Falu TR i sina domskäl vare sig frågan om minnesfunktioner i stort eller Thomas Quicks eventuellt framkallade minnen. Det är fråga om två mord, begångna för mycket länge sedan. I det enda fallet är dödsorsaken inte ens fastställd. Trots detta diskuterar alltså Falu TR i princip inte frågan om tillförlitligheten i Quicks minnen överhuvudtaget.

5.1.6 Johan Asplund – Sundsvalls TR B187-93

5.1.6.1 Referat

I november 1980 försvann pojken Johan Asplund från sitt hem i Sundsvall. Efter att Asplunds föräldrar väckt enskilt åtal, dömdes en man 1985 för bortförandet. Han frikändes sedan i hovrätten. Under terapi har Thomas Quick erkänt att han dödat Johan Asplund.²²⁹ I TV-programmet *Dokument inifrån* uppläses ett utdrag från Quicks journal. *”Han beskriver det närmast som fantasier, där han varit oklar på om det här verkligen har inträffat, men han har nu fått fantasierna bekräftade som en följd av den pågående psykoterapien.”*²³⁰

Thomas Quick har berättat att han lånade en bil av en bekant och åkte från hemmet i Falun till Sundsvall. Han berättar – med stor detaljriktighet – hur han träffade Johan Asplund, slog denne medvetslös och tog honom med sig i bilen. Quick ska sedan en bit från platsen ha våldfört sig sexuellt på Johan Asplund och sedan kört vidare till en äng där han dödade honom genom strypning. Flera av de detaljer Quick nämner – bland annat om Asplunds kropp – är sådana som varit okända till och med för polisen.²³¹ Dock är det flera saker i Quicks berättelse har visat sig vara felaktiga eller starkt ifrågasatta. Mannen som Quick säger sig ha lånat bilen av, nekar till

²²⁸ Dom i Falu TR mål B1548-99, s. 12.

²²⁹ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 4.

²³⁰ Dokument inifrån, SVT den 5 juli 2008.

²³¹ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 6 ff.

exempel till detta och Quick har angett fel färg på bilen. Några kvarlevor efter Asplund har överhuvudtaget inte kunnat hittas.²³²

Till stöd för erkännandet har åklagaren bland annat åberopat vittnesförhör med Johan Asplunds mamma, diverse boende i området och en överläkare vid Sätters sjukhus som efter att Quick kommit till honom och sagt sig **tro** att han dödat Johan Asplund, tagit med denne på en resa till Sundsvall och det område där Asplund försvann.²³³ Målsägandena – Johan Asplunds föräldrar – har ifrågasatt riktigheten av Quicks erkännande.²³⁴

Det fanns ingen teknisk bevisning som band Quick till Sundsvall, inte heller är det klarlagt vad som har hänt med Johan Asplund.²³⁵ Sundsvalls tingsrätt fann det ändå ställt utom rimligt tvivel att Quick dödat Johan Asplund. Gärningen var att betrakta som mord och Quick dömdes till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.²³⁶

5.1.6.2 Psykologiskt sakkunnig

Professor Sven-Åke Christianson har hörts som sakkunnig i målet. Han har som tidigare nämnts uppgivit att han sedan han första gången träffade Quick 1994 har haft samtalskontakt med denne 2-3 gånger per år inom ramen för sin forskning. Han har också haft i uppgift att förbereda Quick inför rekonstruktionerna. Detta uppdrag fick han av polismyndigheten.²³⁷

Christianson refereras i domen och har där berättat om människans minnesfunktioner. Christianson har också redogjort för det i förra målet refererade testet angående möjligheten att återge detaljer i massmedialt uppmärksammade fall, till styrkande att det är väldigt svårt att redogöra för en händelse enbart genom att ta del av vad som förekommit angående denna i olika medier. Christianson har vidare berättat att det händer att personer erkänner brott de inte begått och att det till detta finns olika anledningar.²³⁸

Quicks terapeut Birgitta Ståhle har också hörts i målet. Hon har bland annat berättat att Quicks berättelser varit fragmentariska men så småningom bildat sammanhängande historier.²³⁹

5.1.6.3 Minnesproblematiken i värderingen

”[...]Inte heller det förhållande att Quick beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter visar, mot bakgrund av vad professor Christianson och leg psykologen Birgitta Ståhle uppgivit om de svårigheter som kan vara

²³² Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 5.

²³³ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 9 ff.

²³⁴ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 6.

²³⁵ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 18.

²³⁶ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 20.

²³⁷ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 16 f.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 17.

förknippade med att berätta svåra händelser, att Quicks erkännande inte skulle vara riktigt.”²⁴⁰

Utöver ovanstående citat behandlas inte frågan om allmänna – eller Quicks – minnesfunktioner i domskälen. Ståhle är alltså Quicks terapeut och Christianson har varit i kontakt med Quick flera gånger årligen i sin forskning. För en händelse där brottet begicks över tjugo år tidigare och för vilken dessutom en annan person tidigare dömts, är alltså de sakkunniga som hänvisas till klart subjektiva bedömare. Domstolen har inte heller ifrågasatt uppgifterna eller begärt ytterligare sakkunnig för att klarlägga huruvida det finns olika synsätt i forskningsvärlden.

5.2 Bortträngda minnen hos målsäganden

Nedan kommer två mål med målsägandens berättelse som grund för bevisvärderingen. Utöver det faktum att en målsägandeberättelse finns, finns här också gärningsmannens version. Som vi kommer att se nedan blir denna dock enbart föremål för prövning av domstolen i ett av nedanstående fall och där enbart i relativt liten omfattning. I det först refererade fallet läggs främst vikt till hovrättens uttalanden.

5.2.1 Hovrätten över Skåne och Blekinge B 2222-04

5.2.1.1 Referat

Tilltalad OA åtalades i Helsingborgs TR för våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Övergreppen som åtalet omfattade var enligt åtalet riktade mot OA:s dotter och hade skett vid ett flertal tillfällen. Åklagaren byggde sin talan på målsägandens historia, ett flertal vittnen som pratat med målsäganden om övergreppen eller på annat sätt haft information kring händelserna, samt en hel del skriftlig bevisning. Denna bestod främst i dikter skrivna av målsäganden och brev- och mailkontakt mellan målsäganden och personer som vårdat henne för de ätstörningar hon lidit av. Utöver målsäganden och den tilltalade har ingen hörts som själv bevittnat de aktuella händelserna.²⁴¹

Tingsrätten och hovrätten utgick båda i sin bedömning till en början från målsägandens berättelse. Domstolarna är också överens om att denna är mycket sammanhängande, detaljrik och trovärdig. Hovrätten går ett steg vidare och undersöker om uppgifterna också är tillförlitliga, alltså om de - utöver att vara förenliga med det målsäganden tror vara sanningen - också är förenliga med verkligheten. Här tar hovrätten framför allt hänsyn till de två avvikelser målsägandens berättelse i hovrätten haft från berättelsen i

²⁴⁰ Dom i Sundsvalls TR mål B187-93, s. 19.

²⁴¹ Dom i Helsingborgs TR mål B3132-04, s. 3 ff.

tingsrätten. Den ena avvikelserna var av smärre karaktär och hovrätten fäster ingen större betydelse vid den. Den andra bestod däremot i att målsäganden först i hovrätten berättat att fadern utsatt henne för övergrepp under ett flertal år. Hennes förklaring har enligt hovrätten dock varit god och eftersom hon inte har några sammanhängande minnesbilder från övriga övergrepp – som ska ha skett i genomsnitt en gång i veckan mellan årskurs två eller tre och årskurs sex – stod åtalet fast som gällande fem konkreta tillfällen.²⁴²

Hovrätten prövar också uttalat ett flertal alternativa hypoteser, däribland att det kunnat vara fråga om att målsägandens uppgifter varit en blandning av dröm och verklighet, eller att de bygger på falska minnen som suggererats fram. Dessa alternativ avvisas från hovrättens sida och man konstaterar att målsägandens behandling innefattat en mycket underordnad terapeutisk del och att inget visats som tyder på att målsäganden inte som vem som helst har möjlighet att skilja på dröm och verklighet. Frågan om återvunna minnen diskuteras också, se nedan.²⁴³ Den tilltalades utsaga nämns bara mycket hastigt i hovrättsdomen, där det konstateras att denne inte satt ifråga att målsägandens uppgifter utgör det hon själv tror är sanningen.²⁴⁴ I tingsrätten refereras förhöret med OA och det konstateras att de två berättelserna är helt oförenliga.²⁴⁵ Någon ytterligare utredning av den tilltalades utsaga görs inte.

Såväl tingsrätten som hovrätten fann OA skyldig till brott och han dömdes för grovt sexuellt utnyttjande av underårig och våldtäkt. Påföljden fastställdes av hovrätten till sex års fängelse.²⁴⁶

5.2.1.2 Psykologiskt sakkunnig

Ingen psykologiskt sakkunnig har hörts eller lämnat yttrande i målet. Hovrätten tar dock hänsyn till målsägandens psykolog när denne säger att målsäganden uppfyller alla krav på posttraumatisk stress och att detta tillstånd är väl förenligt med uppgifterna att målsäganden utsatts för övergrepp av nämnda slag. Vidare använder hovrätten också en bok av professor Sven-Åke Christianson som referens vid ett tillfälle, se nedan.²⁴⁷

5.2.1.3 Minnesproblematiken i värderingen

”Otvivelaktigt förhåller det sig så att denna typ av minnen inte utan vidare kan godtas som bevisning i mål av förevarande slag. Särskild försiktighet är sålunda påkallad då en målsägandes minnen kommit fram under medverkan av en terapeut med den uttalade ambitionen att finna en förklaring till de psykiska problem hos patienten, vilka föranlett terapin. Som hovrätten nyss

²⁴² Dom i Helsingborgs TR mål B3132-04, s. ff. och dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 3.

²⁴³ Dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 6 f.

²⁴⁴ Dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 1.

²⁴⁵ Dom i Helsingborgs TR mål B3132-04, s. 12.

²⁴⁶ Dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 2.

²⁴⁷ Dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 8.

redovisat är det emellertid inte fråga om denna typ av återvunna minnen i det mål som nu ska bedömas. Istället rör det sig här om att [målsäganden] under lång tid valt att konsekvent låta bli att tänka på det som inträffat, eftersom händelserna framstått som främmande för henne, men att hon inte har förmått att hålla tillbaka sina minnen, när dessa åter dykt upp på grund av händelser, som fått henne att associera med vad hon tidigare upplevt.[...]Att minnen på detta sätt kan trängas bort för att sedan efter lång tid återkomma torde inte kunna sättas i fråga (se t.ex. Sven-Åke Christianson, Våldsbrott och vittnesmål: minnesteoretiska aspekter, Rättspsykologi, 1996).”²⁴⁸

Ovanstående citat från hovrätten visar att det där görs en klar bedömning av minnesfrågan. Tingsrätten diskuterar inte frågan. Enligt ovan kan konstateras att hovrätten slår fast att det inte är fråga om återvunna minnen, utan medvetet bortträngda minnen som senare plockats fram. Detta får antas vara grundat på målsägandens egna uppgifter. Hänvisningen till Sven-Åke Christianson framstår som domstolens ersättning för att kalla in en eller flera sakkunniga. Slutsatsen som dragits efter läsning av denna källa, kan efter jämförelse med psykologiska vetenskapliga artiklar i ämnet delvis ifrågasättas. Som visat ovan är det vetenskapligt visat att personer som medvetet undviker att tänka på en händelse, kan få svårare att minnas just denna. Att dessutom helt och hållet lita på målsägandens ord när det kommer till att minnena hela tiden funnits hos henne, kan också tyckas något naivt.

5.2.1.4 Resning

Försvaret sökte i detta mål resning i HD. I ansökan låg fokus bland annat på att underinstanserna använt icke-vetenskapligt bevisad information angående huruvida minnen kan bortträngas och återkomma. Bilagt resningsansökan var ett sakkunnigutlåtande från en professor i neurovetenskap, till styrkande att hovrätten har haft en felaktig uppfattning om vad som är vedertagen kunskap gällande bortträngning av minnen, falska minnen och suggestion.²⁴⁹ HD svarar på detta:

”Såvitt avser kritiken mot hovrättens uttalande om minnen framgår av domen att uttalandet inte tar sikte på s.k. återvunna minnen. Enligt hovrätten rör det sig i stället om att C.A. valt att konsekvent låta bli att tänka på det som inträffat, men att hon inte förmått hålla tillbaka sina minnen när dessa åter dykt upp på grund av vissa händelser. Denna beskrivning synes inte vara oförenlig med de uttalanden av S-Å.C. och G.H. vilka O.A. hänvisat till. O.A:s invändning att det är lätt att suggerera fram falska minnen medför ingen annan bedömning än den som hovrätten gjort i det avseendet.”²⁵⁰

²⁴⁸ Dom i HovR över Skåne och Blekinge B2222-04, s. 7 f.

²⁴⁹ NJA 2006 n. 66 s. 3.

²⁵⁰ Ibid.

HD prövade resningsfrågan och konstaterade att de skäl som framlagts inte var starka nog. Resningsansökan avslogs.²⁵¹

När det gäller denna del av resningsärendet, kan enbart konstateras att HD här väljer att värdera sin egen och hovrättens sakkunskap högre än kunskapen hos den expert som inlämnat sakkunnigutlåtande i frågan. Oavsett om detta i sig hade lett till resning, är det tydligt att HD här knappast gör någon större djupdykning i de bakomliggande psykologiska frågeställningarna.

5.2.2 Luleå TR B 187-93

5.2.2.1 Referat

Tiltalad AA åtalades i Luleå TR för att vid upprepade tillfällen ha förgripit sig på sin dotter sexuellt. Dottern var vid tillfällena (1 juli 1984 - augusti 1988) ett litet barn²⁵². AA åtalades i enlighet med den vid gärningstillfällena gällande BrB för grov våldtäkt för att med våld tvingat målsäganden till anala och orala samlag.²⁵³

I målet har ett stort antal vittnen hörts, ingen utöver den tiltalade och målsäganden har dock redogjort direkt för händelseförloppet. Ingenstans i domskälen hänvisas till den tiltalades berättelse. Man får här tolka det som att domstolen gjort värderingen att målsägandens berättelse tillsammans med övrig bevisning helt enkelt inte räckt för fällande dom. Som redogjorts för ovan, ska hänsyn då inte tas till den tiltalades berättelse utan denne ska istället direkt gå fri från ansvar. Sett till att den tiltalade åberopat en hel del bevisning och att denne vid frikännande dom yrkat på ersättning för rättegångskostnader, går det att sluta sig till att han förnekat brott. Detta framkommer dock inte uttalat av de icke sekretessbelagda delarna av domen.²⁵⁴ Tingsrätten fann bevisningen inte vara tillräcklig och ogillade åtalet.²⁵⁵

5.2.2.2 Psykologiskt sakkunnig

Rickard L Sjöberg, docent i medicinsk psykologi, har i målet varit sakkunnig. Han har lämnat två utlåtanden och också hörts inför rätten. Utlåtandena behandlas utförligt i domen och har ett stort antal vetenskapliga referenser. Det framstår dock inte som att domstolen gör någon faktakontroll av uppgifterna och ingen diskussion förs om att eventuellt ta in ytterligare utlåtande.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² En stor del av domen är sekretessbelagd, så även flickans födelseår.

²⁵³ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 3.

²⁵⁴ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 3 f.

²⁵⁵ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 12.

Rätten har lämnat klara instruktioner till Sjöberg och bett denne belysa fyra påståenden ur psykologisk synvinkel:

- ”a) Människans minnesfunktion när det gäller barn, som utsatts för sexuella övergrepp*
- b) Om det förekommer att bortträngning av sådana minnen sker*
- c) Om minnena sedan kan dyka upp i mer vuxen ålder*
- d) Om det finns risk för att målsägandens utsagor påverkats av terapeutisk suggestion”²⁵⁶*

Rickard L Sjöberg besvarar i sitt utlåtande detta med en omfattande utredning av gällande vetenskap och konstaterar i sitt svar till domstolen bland annat att det är mycket osäkert huruvida icke viljestyrd och omedveten bortträngning av minnen för sexuella övergrepp existerar och att det är mycket osäkert om sådana eventuella minnen kan återkomma i mer mogen ålder. Han konstaterar vidare att minnen som individen beskriver som återuppväckta, med stor sannolikhet kan vara falska och att ledande frågor i vilket sammanhang som helst kan ändra detaljer i minnen för en händelse. Sjöberg säger sig sedan inte, på basis av förundersökningen i målet, kunna utesluta att målsägandens utsaga varit föremål för påverkan av olika slag.²⁵⁷

Tingsrätten har efter att detta utlåtande inkommit begärt ett kompletterande utlåtande med svar på ytterligare, lite mer detaljerade frågor. Dessa besvaras också de utförligt av Sjöberg. I rätten har Sjöberg enligt domen berättat i huvudsaklig överensstämmelse med utlåtandena.²⁵⁸

5.2.2.3 Minnesproblematiken i värderingen

”Den osäkerhet, som gäller beträffande tillförlitligheten av återvunna minnen och de brister, som i övrigt är behäftade med hennes [målsägandens, förf. kommentar] berättelse, måste enligt tingsrättens mening påverka bevisvärderingen i för den tilltalade förmånlig riktning.”²⁵⁹

Här är det tydligt att domstolen har satt stor tilltro till sakkunnigutlåtandena och har låtit dessa, tillsammans med det faktum att målsägandens historia har tydliga brister, ligga till grund för att fria den tilltalade. I domskälen konstaterar domstolen också att det är fråga om så kallade återvunna minnen och att händelserna ligger mycket långt tillbaka i tiden. Rätten konstaterar vidare att målsäganden har ändrat sin historia under hela förundersökningen och rättegången och att detta gör att tillförlitligheten av hennes uppgifter måste sättas i fråga. Målsägandens förklaring – att det är minnesbilder som klarnat efter hand – anser tingsrätten vara mindre trovärdig, då hon lämnat motstridiga svar på direkta frågor.²⁶⁰

²⁵⁶ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 5.

²⁵⁷ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 6.

²⁵⁸ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 6 ff.

²⁵⁹ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 9.

²⁶⁰ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 8 ff.

I målet har också målsägandens läkare, psykolog och terapeut hörts. Tingsrätten bedömer att deras uppgifter om målsägandens trovärdighet har lågt bevisvärde, då vårdpersonal av detta slag ”[...]har till uppgift att hjälpa sin patient. För att samarbetet skall fungera krävs som regel att sådan personal arbetar utifrån att patientens uppgifter är riktiga.”²⁶¹

5.3 Analys av fallen

Utgångspunkten för analysen tas här i fallen med Thomas Quicks erkända mord. Det handlar sammanlagt om åtta mord där utredningarna på många sätt påminner om varandra. Uppsatsen har tvingats till stora avgränsningar. I denna fallanalys är det ofrånkomligt att inte på vissa ställen överskrida dessa och komma in på nära anknutna ämnen. I stort är dock fokus på hur de aktuella domstolarna har behandlat frågan om bortträngda minnen och vilka slutsatser som kan dras därav.

5.3.1 Psykologiskt sakkunniga

Det finns i enlighet med den fria bevisprövningens princip ingen juridiskt reglerad begränsning i hur många gånger samma person kan anlitas som sakkunnig. Det finns inga regler om vid hur många tillfällen en och samma domstol får använda en sakkunnig och det finns inget som säger att samma person inte vid flera tillfällen får vara sakkunnig i mål med samma tilltalad.

I alla ovan refererade fall utom två finns det psykologiskt sakkunnigbevisning. Av åtta av Quick erkända mord har det blivit sex rättegångar. I fem av dessa mål, där sju av morderna behandlas, har samma person utsetts till psykologiskt sakkunnig; professor Sven-Åke Christianson. Detta trots att Christianson gjort sig känd som en förespråkare för vad som i såväl svenska som internationellt vetenskapliga sammanhang måste uppfattas som kontroversiella uppfattningar i frågor som rör bortträngning. Inte i något av fallen har rätten kontrollerat den vetenskapliga bas som Christianson presenterat, inte i något fall har heller någon ytterligare sakkunnig tagits in för att presentera sin vetenskapliga syn på problematiken. Ingenstans diskuteras den sakkunniges redogörelser i något längre avsnitt i domskälen. Slutsatsen blir att det i sju av de åtta erkända Quick-morden som gått till domstol, är det en och samma psykolog som har utgjort bevisvärderande enhet i de avsnitt som rör den tilltalades minnesfunktioner och i frågan om hans eventuella falska erkännanden. Detta har skett i mål med en allvarligt psykiskt sjuk tilltalad och med brott som ligger många år tillbaka i tiden. Det har skett då den sakkunnige dessutom har träffat Quick i sin egen forskning. Framför allt har detta skett i mål där domstolarna varit medvetna om att berättelserna har uppkommit från små – ofta i hög grad felaktiga –

²⁶¹ Dom i Luleå TR mål B2326-06, s. 11.

minnesfragment och utvecklats till mycket detaljerade, ibland sensationella, historier.

Inte heller i det sist refererade fallet har någon kontroll gjorts av de uppgifter som den sakkunnige lämnat. Det förs inte någon diskussion om att ta in ytterligare sakkunnig eller att domstolen själv ska göra någon verklig värdering. Det kan dock konstateras att Luleå TR har givit tydliga instruktioner till den sakkunnige. Dessa ger intrycket av att domstolen själv funderat över de relevanta aspekterna i minnesfrågan och att man ser sakkunnigutlåtandena som en *grund* för bevisvärderingen.

Sammanfattningsvis har det i alla refererade fall funnits enbart en sakkunnig, förutom i två fall där sakkunnig helt saknats. I alla fall där Thomas Quick varit tilltalad har samma person varit sakkunnig. Denne har inte vid något tillfälle lämnat vetenskapliga referenser till sina utsagor. I inget av de refererade fallen har domstolen varit kritisk till den sakkunniges uppgifter och i inget fall har någon kontroll av uppgifterna kunnat spåras. Klart är alltså att de sakkunniga i alla ovanstående mål har haft mycket stort inflytande på domstolens bevisvärdering, nästan så stort att frågan kan ställas om inte den reella bevisvärderingen gjorts av den sakkunnige.

5.3.2 Minnesproblematiken i värderingen

Inledningsvis ska upprepas att denna uppsats har som mål att granska domstolarnas bevisvärdering av bortträngda minnen. Vad som förekommer i förundersökningarna blir alltså inte relevant här, om detta inte blivit en del av domstolens processmaterial. Det blir förstås också svårt att analysera bevisvärderingen fullt ut med enbart domen som underlag. Allra helst skulle ju en sådan analys fordra deltagande under överläggningarna. Samtidigt måste tilltro kunna fästas till den skrivna domen och hur värderingen har gått till *bör* anges i densamma.

Överlag görs i princip inga större utläggningar om minnesproblematiken i domarna. I de flesta fall görs bara ett konstaterande om att brotten är begångna för länge sedan och att Quicks historier framkommit efter hand.

I vissa fall frågar sig domstolarna om det är möjligt att minnas så tydligt efter så lång tid. I andra trycker domstolen på att Quick beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter. Också frågan om det är möjligt att ett falskt erkännande föreligger berörs. I alla dessa fall hänvisas till det den sakkunnige sagt och Quicks historier framstår enligt domstolarna såsom såväl sanna som rimliga.

Hur förhören hålls är förstås i fall som dessa av oerhört stor vikt vid värderingen av den tilltalades erkännande. Ett lämpligt sätt att utreda detta skulle vara att återropa några eller alla de förhör som hållits. På så sätt skulle domstolen få insikt i hur förhören genomförts och hur detaljerna kring

erkännandet har vuxit fram. Ett betydligt sämre sätt är att göra som en av domstolarna och sluta sig till följande:

”Genom vittnesmålet med Seppo Penttinen [förhørsledaren, förf. kommentar] är utrett att förhören hållits på ett föredömligt sätt utan inslag av t.ex. ledande frågor eller enträgna upprepningar.”²⁶²

Som ovan nämnts används Penttinens utsaga, i det enda målet där sakkunnig saknas, också som grund för bedömningen av Quicks minnesfunktioner:

”Här ska dock vägas in [...] vad Seppo Penttinen berättat om att Thomas Quicks minnesbilder varit bättre i fråga om centrala händelseförlopp, vilket är begripligt i all synnerhet om det är i fråga om en händelse som skall ha ägt rum för nio år sedan.”²⁶³

Det ytterst märkliga i att en polis ska stå för den psykologiska sakkunskapen behöver knappast påtalas närmare.

5.3.3 Utredningskravet, den materiella processledningen och alternativa hypoteser

Det åligger som tidigare redogjorts åklagaren att till fullo utreda brottet. Denna har också en plikt att iaktta även sådant som är till den tilltalades fördel. Domstolen har å sin sida att utöva så kallad materiell processledning. Denna består i att avkräva utredning av frågor som behövs för att domstolen ska kunna slutföra sitt arbete. I dessa fall kan frågan till att börja med ställas om åklagaren till fullo har redogjort för allt det som också talar till den tilltalades fördel. Det faktum att historierna kring erkännandena har framkommit under mycket lång tid och ibland innefattat direkt felaktiga uppgifter har visserligen framkommit i målen. Om allt framkommit, går förstås inte att avgöra på basis enbart av domarna. Det är inte alls omöjligt att anta att det finns uppgifter i förundersökningen som åklagaren borde ha tagit fram inför domstolen. Huruvida detta stämmer eller ej blir förhoppningsvis föremål för utredning på annat sätt. Dock kommer så inte att ske i detta arbete. Är inte utredningskravet uppfyllt ska, som behandlats tidigare, friande dom meddelas.

Har då domstolarna i dessa fall korrekt utfört sin materiella processledning? Här kan det nog hävdas att domstolarna bör ha tagit det faktum att berättelserna framkommit under så lång tid och i så många skepnader på större allvar. Sett till den stora oklarhet som råder inom den psykologiska vetenskapen i dessa frågor, bör domstolen vara mycket försiktig i att rakt av godta Quicks historier utan närmre kontroll. Domstolen bör i dessa fall såväl kräva större utredning i de psykologiska frågorna, som begära insyn i

²⁶² Dom i Hedemora TR mål 348/95, s. 18.

²⁶³ Ibid.

förundersökningen och de förhör som hållits med Quick. En tydlig överblick i hur historierna har vuxit fram och hur sanningsenliga eller felaktiga dennes uppgifter varit i processen bör vara mycket viktiga vid en senare bevisvärdering. Att inte kräva större utredning kring detta bör klassas som en brist i den materiella processledningen. Ett problem att belysa är dock också det faktum att domstolarna i alltför låg grad verkar vara medvetna om begränsningarna i den vetenskapliga kunskapen inom detta område.

Vad finns att säga om försvararens roll? I en kontradiktorisk process ställs, åtminstone outtalade, krav på att försvararen ska bidra till att förhandlingen hamnar i "jämvikt" genom att ta tillvara sin klients intresse. *Den tilltalades fördel* blir i fall som Quick-målen ett begrepp som kan ses som tvetydigt. Den tilltalades uttalade önskan var ju de facto under processen att bli fälld för brotten, samtidigt som den rättsliga definitionen för vad som är till hans fördel är den motsatta. Situationen blir därför snårig och sned och en försvarares roll oklar. Min åsikt är att det visserligen inte är enkelt, men att en person som har till uppgift att försvara en svårt psykiskt sjuk tilltalad ändå på ett mer aktivt sätt borde ha arbetat för att få fram vad som *egentligen* hade hänt. Anser man som försvarare att detta är alltför krävande eller att man helt enkelt inte kan slutföra sin uppgift, bör man avsäga sig målet.

Alternativa hypoteser ska prövas på basis av den utredning som framkommit i målet. Då det enligt ovan kan hävdas att såväl åklagaren som domstolarna, och i viss mån även försvaret, brustit i de krav som finns gällande att göra fakta tillgängliga i målet, gör det också prövningen av alternativa hypoteser svår. Bristande utredning leder alltså till att domstolen förlorar möjligheten att på de områden där utredning saknas, göra en prövning av alternativa hypoteser. När det till exempel gäller fallet Zelmanovits kan det till exempel klart ifrågasättas huruvida de alternativa hypoteserna faktiskt har prövats. Tingsrätten konstaterar där att det finns omständigheter som talar för att Quick haft en medgärningsman.²⁶⁴ Detta faktum bör leda till att en prövning sker om Quick skulle ha kunnat tillgodogöra sig de uppgifter han fått, genom att till exempel bevittna den han omtalar som medgärningsman begå det aktuella brottet. Finns det utrymme för ett sådant händelseförlopp, kan i mitt tycke anses att tillräckligt mycket tvivel finns för att friande dom ska meddelas.

5.3.4 Skillnader mellan värdering av erkännande och målsägandens berättelse

Klart är här att det i det sist refererade fallet aldrig blev fråga om någon bedömning av den tilltalades berättelse, då tingsrätten fann bevisningen för svag enbart sett till målsägandens berättelse med stödbevisning. Rätten konstaterar, som ovan nämnts, i detta fall att målsäganden har ändrat sin historia under hela processen och att detta gör att tillförlitligheten av hennes

²⁶⁴ Dom i Piteå TR mål B 179/94 s. 11.

uppgifter blir liten. Målsägandens förklaring om att det varit fråga om minnesbilder som klarnat efter hand, satte rätten mycket liten tilltro till.

Om detta jämförs med Quick-fallen kan snabbt fastslås att domstolen i de fallen tar betydligt mindre hänsyn till det faktum att minnena uppkommit så sent och att uppgifterna har ändrats. Fallen skiljer sig dock klart åt, sett till att Quick i princip aldrig ändrade sina uppgifter i rätten, utan endast under terapin och förundersökningen.

När det gäller det faktum att behandlande psykologer och terapeuter hörts i målen, är det tydligt att Luleå TR i det sist refererade fallet väldigt klart visar sig avståndstagande till dessa uppgifter vid bevisvärderingen. I Quick-fallen hörs flera av terapeuterna och psykologerna från Sätters sjukhus och i flera fall tas deras bedömningar med i bevisvärderingen. Här kan alltså skönjas en klar skillnad och en brist i konsekvens i rättstillämpningen de olika domstolarna emellan.

I övrigt är målen av så pass olika karaktär att en jämförelse är svår att göra. I de sista fallen är det målsägandens historia som ligger till grund för domen, i de övriga den tilltalades. Hade domstolen i det sist refererade fallet ansett att målsägandens berättelse tillsammans med stödbevisningen hade räckt för fällande dom, hade domstolen sedan haft att avgöra huruvida den tilltalades historia ingav tillräckligt tvivel för att rätten ändå skulle avge en friande dom. Så långt gick det alltså inte nu.

I fallet från HovR över Skåne och Blekinge tas också den tilltalades historia med till viss del. Den tillmäts dock inte särskilt stort värde och används snarare som en historia mot vilken till exempel vittnesuppgifter prövas varvid domstolarna konstaterar att dessa olika utsagor rimmar illa med varandra.²⁶⁵

Slutligen ska också konstateras att det med endast ett undantag här redogjorts för tingsrättsavgöranden. Det är därför fullt möjligt att såväl hoppas som ana att enhetligheten i bedömningarna skulle vara åtminstone något större om det varit fråga om överrättsavgöranden.

5.3.5 Övriga upplysningar och slutsatser

I SVT:s *Dokument inifrån* från 2008 berättar Thomas Quick själv om hur erkännandena kom till och hans syn på bakgrunden till dessa. Han hävdar sig ha varit konstant påverkad av narkotikaklassade preparat som han fått för att bota sin ångest. Programmet redogör också för de journalanteckningar som fördes över Quicks medicinintag. Det är stora mängder narkotikaklassade droger som ges med mycket täta mellanrum. Programmet indikerar också att väldigt många uppgifter i förundersökningarna leder till slutsatser som går direkt emot de slutsatser

²⁶⁵ Se till exempel Dom i Helsingborgs TR mål B3132-04, s. 13.

som domstolarna har kommit fram till. Detta är som flera gånger nämnts här inte något denna uppsats ska beröra, men påtalas för den intresserade.²⁶⁶

Bevisvärderingen i Quick-fallen görs förstås inte enbart på basis av frågan om tillförlitligheten i Quicks minnen. Det ska den inte heller göra. Man kan dock fråga sig om inte detta alltför ofta enbart har berörts i förbifarten och utan några egentliga tillägg från domstolens sida. Domstolen är ansvarig för bevisvärderingen, de sakkunniga är det inte. Domstolens ansvar är också att vid tvivel hellre fria än fälla den tilltalade, vare sig ett erkännande finns eller ej. Nås inte beviskravet, ska fällande dom inte meddelas. Inga yttre bevisfakta har i något av Quick-målen kunnat styrka de berättelser Quick själv lämnat. På många punkter går det här att ifrågasätta om domstolarna, i fallen ovan där Thomas Quick erkänt flera mord, på ett korrekt sätt har fullgjort sina skyldigheter.

När det gäller falska erkännanden kan följande konstateras: de största riskerna för falska erkännanden är att uppgifterna kommer någon annanstans ifrån. Till exempel från media, en terapeut eller - medvetet eller omedvetet - från en förhørsledare. Om uppgifterna i erkännandet, som i Quick-fallen, överensstämmer med uppgifterna i utredningen är detta inte enbart ett tecken på skuld, utan kan också indikera att förhørsledaren på något sätt lett den förhörda in på dessa spår. Förhörstekniker och dess inverkan på utsagor är inte uppsatsens primära sak att utreda, det är dock högst relevant att nämna i sammanhanget.

Att erkännanden presumeras vara sanna, är något som onekligen kan bli problematiskt. I fall som dessa, när ingen egentligen ser som sin uppgift att föra fram omständigheter som objektivt sett är till förmån för den tilltalade, måste domstolen på ett bättre sätt ifrågasätta erkännandet och ålägga åklagaren att föra fram tillräcklig utredning.

²⁶⁶ Dokument inifrån, SVT den 5 juli 2008.

För vidare läsning rekommenderas boken "Thomas Quick är död" (Blue Publishing 2009), av Thomas Quick (Sture Bergwall) och hans bror Sten-Ove Bergwall.

6 Analys

6.1 Domstolens dilemma

Vad vet vi egentligen? Vad är kunskap i juridisk mening? Och vilka krav ska domstolen ställa på vetenskaplighet? Dessa, på gränsen till existentiella, frågor besvaras knappast fullt ut av ett examensarbete i juridik. Tankarna måste dock tänkas och de olika aspekterna belysas, för att vi i detta avsnitt ska kunna analysera de svenska domstolarnas värdering av bortträngda minnen.

Domstolen är *fri* i sin bevisvärdering. Utgångspunkten i den svenska regleringen är mycket tydlig. Domstolen har samtidigt en begränsning i sin kompetens. Vad är det då juristen inte kan, eller i alla fall inte förväntas kunna?

Fullkomligt centralt i den rationalistiska, empiriskt grundade kunskapstradition som den vetenskapliga psykologin baserar sig på är att den utsträckning i vilken man kan lita på en expert som säger sig *veta* något är beroende av expertens förmåga att förklara *hur* hon vet det hon vet. Ett sätt för en expert att förklara detta är genom ett logiskt och sammanhängande resonemang som utgår ifrån allmänt accepterade och oomstridda fakta. Ett annat sätt är genom kännedom om till exempel vetenskapliga experiment eller andra observationer av verkligheten.

När en expert inom vilket ämnesområde som helst, i vilket sammanhang som helst påstår någonting, måste styrkan i påståendet alltid *värderas* av lyssnaren. Värderingen ska göras utifrån expertens förmåga att förklara hur hon vet det hon vet, till exempel genom referenser till fackgranskad vetenskaplig litteratur.

Detta synsätt gör att tilltron till slutsatser lämnade av en expert som *inte* på ett trovärdigt eller kontrollerbart sätt förmår förklara *hur* hon vet det hon säger sig veta, bör vara mycket liten. Kanske bör ingen tilltro alls sättas till denna information. En domstol, som ibland baserar livsavgörande interventioner i andra människors liv på vad en expert säger, är enligt min uppfattning *alltid* moraliskt skyldig att på detta vis granska trovärdigheten i vad experten säger.

En granskning av detta slag är givetvis komplicerad, för att inte säga omöjlig, då det gäller vittnesmål som är baserade enbart på en psykologs allmänna intryck och intuition. Det är också problematiskt då det gäller expertbedömningar som baseras på metoder som inte utprovats vetenskapligt, till exempel vissa former av utsageanalys. Sakkunnigbedömningar där forskare beskriver forskningsläget torde vara mer lämpade för denna typ av kritisk granskning och värdering från

domstolens sida och är i mitt tycke de enda sakkunnigbedömningar som bör användas, om inte särskilda skäl i ett visst fall talar däremot.

Det faktum att den sakkunniga är forskare är, som vi har sett ovan, inte automatiskt en garanti för att frågan om hur den sakkunnige vet det denne vet blir förklarad på ett tillfredställande sätt. I flera av de fall som refereras ovan, förefaller domstolen ha lagt stor vikt vid sakkunnigutlåtanden som helt saknat referenser till granskad vetenskaplig litteratur. Inte heller på annat sätt framstår domstolen ha haft möjlighet att kontrollera sanningshalten i de aktuella påståendena. I ett av fallen ovan används en icke-vetenskapligt granskad bok som enda stöd för hur minnesforskningen ser på frågan om bortträngda minnen. Domstolarnas ageranden i dessa fall är enligt mitt sätt att se det inte bara direkt bristfälliga, utan indikerar också en stor okunskap om psykologin som vetenskap.

Domstolen bör **sammanfattningsvis** vid anlitan av sakkunnig alltså under bevisvärderingen se till såväl *vad* den sakkunniga säger och om detta verkar rimligt, som *på vad* den sakkunniga grundar sina uppgifter och *hur väl* den sakkunniga lyckas förmedla denna information.

Vad säger då vetenskapen, vad är bortträngda minnen? Finns de ens? Uppsatsen har när det gäller detta visat på stora skillnader i synen på människans minnesfunktion. Det enda vi tydligt kan vara säkra på är att det inte finns ett klart svar, synen bland psykologiska forskare är *inte* entydig och frågan huruvida bortträngda minnen verkligen existerar kan inte besvaras vare sig med ja eller med nej. Ännu mer ovisst är det när det gäller frågan huruvida sådana minnen, som en person hävdar vara framkallade tidigare bortträngda minnen, är sanna eller inte.

Om läsaren i denna uppsats sökte ett klart svar på om bortträngda minnen är ett existerande faktum, blir denna alltså säkerligen besviken. Forskningsläget är oklart, eller visar i alla fall på mångfacetterade resultat.

Domstolen, så. Hur agerar svenska domstolar när frågan om bortträngda minnen kommer upp? Sammanfattningsvis kan på basis av de fall som berörts i uppsatsen konstateras följande:

- **Domstolarna är inte konsekventa i sin värdering**

Det är en *mycket* stor variation när det gäller hur mycket som berörs och vad som tas upp. Vissa domstolar har en stor utläggning om minnets funktioner, andra nämner det i princip inte alls. Vilka bevismedel som rätten fäster avseende vid skiljer sig helt från domstol till domstol och inte i något fall har det uttalat gjorts en strukturerad värdering värd namnet. I flera fall kan det klart ifrågasättas om bevisemat är styrkt och beviskravet uppnått.

- **De sakkunnigas roll är högst oklar**

Hur en sakkunnigs expertis ska användas är också det helt oreglerat. Det blir därigenom mycket oklart hur denna ska agera, vilka

eventuella instruktioner domstolen bör lämna till den sakkunniga och hur informationen den sakkunniga lämnar ska hanteras av domstolen. På vilket sätt detta sker är också det mycket olika beroende på domstol och mål.

- **De sakkunniga gör domstolens arbete**

Den sakkunniga får generellt en alltför stor inverkan då hon anlitas i ett mål, eftersom domstolen inte efterfrågar grunden för de slutsatser hon lämnar. Den sakkunnigas utsaga tas utan kontroll för sann och i många fall framstår det av domen som att det är den sakkunniga som fått stå för den reella bevisvärderingen.

Här ska understrykas att det i dagsläget inte förekommer någon grundläggande psykologisk utbildning under juristprogrammet. Detta bör förändras och alla examinerade jurister bör när de lämnar universitetet ha en grundläggande förståelse för den psykologiska vetenskapstraditionen, för grundläggande psykologiska begrepp och framför allt för hur man på ett rimligt sätt kontrollerar information som en psykologisk forskare lämnar.

- **Rättssäkerheten hotas**

Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det förstås beklagligt när bedömningarna är inkonsekventa och förutsägbarheten därför minskas. Det blir en avvägning mellan nyttan av den fria bevisvärderingen och förutsägbarheten för den enskilda. Min uppfattning är att det väger över för mycket till den fria bevisvärderingens fördel, en viss uppstramning behövs för att öka konsekvensen.

6.2 Förslag till förbättringar

Här följer några konkreta punkter, där min syn på hur domstolen *bör* agera i dessa fall framkommer. Dessa kan med fördel användas som ”*checklista*” i mål där bortträngda minnen förekommer.

- **De sakkunnigas roll**

- *Anlita alltid sakkunnig i dessa mål*

Sakkunniga bör alltid användas i mål där utsagan sägs vara grundad på framkallade tidigare bortträngda minnen. Inte minst bör vetenskaplig sakkunnig uppmanas att redogöra för forskningsläget. Detta är i betydligt högre grad än trovärdighetsbedömningar något som domstolen bör beakta. En forskningssakkunnig bör förstås inte ha dubbla roller i det aktuella fallet. På så sätt minimeras risken att den sakkunniga har sympatier med den ena eller andra i ett fall eller på något sätt har skaffat sig en uppfattning till exempel om den tilltalades eventuella skuld. Har den sakkunniga kännedom om fallet sedan

tidigare, bör detta vara tydligt uttalat inför rätten och framgå av utlåtandet.

○ *Instruktioner*

De sakkunniga bör ges tydliga instruktioner för sitt utlåtande. Det ska vara rätten som styr vilken hjälp man vill ha vid värderingen av en persons trovärdighet, dess utsaga eller vid kontroll av forskningsläget. Har rätten tidigt tänkt över vilka frågor man vill ha besvarade, blir det också klart att rätten har initiativet i bevisvärderingen och risken blir mindre att de sakkunnigas yttranden blir den egentliga bevisvärderingen. Instruktionen till en vetenskapligt psykologiskt sakkunnig bör *alltid* innefatta en uppmaning att den sakkunniga objektivt och med vetenskapliga referenser ska redogöra för forskningsläget inom området, samt att denna redogörelse ska ske på ett sätt som domstolen lätt kan ta till sig och kontrollera i efterhand.

○ *Flera sakkunniga vid osäkerhet*

Vid minsta osäkerhet från rättens sida; kalla in ytterligare sakkunnig. Resningsansökan i fallet Therese Johannessen får anses vara ett tydligt exempel på hur olika syn olika forskare kan ha inom ett område och hur viktigt det är att domstolen har möjlighet att se flera synpunkter på en fråga. Det får förutsättas att en domstol som har tillgång till såväl Christiansons utsaga, som Sjöbergs utlåtande skulle göra en annan värdering av läget än en domstol med tillgång enbart till Christiansons utsaga.

I enlighet med den fria bevisvärderingens princip bör rättens beslut underlättas av flera källor att värdera. Självklart ska detta inte gå in absurdum; kan rätten inte fatta ett beslut efter att flera sakkunniga hörts i samma fråga, ska saken avgöras till den tilltalades fördel.

○ *Lista sakkunniga*

Jag föreslår också, det tror jag inte att jag är den första att göra, att till exempel Socialstyrelsen ska sammanställa en lista med ett urval experter inom respektive ämnesområde från vilken domstolarna kan välja sina sakkunniga. Listan skulle inte vara bindande eller uttömmande, men ge en god överblick för domstolen över individer som både har kompetens att uttala sig och är villiga att åta sig denna typ av uppdrag. För att ha något kriterium, skulle kanske det faktum att en person doktorerat inom det aktuella området vara ett bra grundläggande krav för att denna skulle ha möjlighet att figurera på listan.

Att en sakkunnig plockas från listan, ska förstås inte på något sätt ersätta en granskning av hur den sakkunniga har grundat sina slutsatser eller i övrigt ersätta rättens värdering av bevisningen.

- **Den reella värderingen**

- *Värdera den sakkunnigas utsaga, köp den inte rakt av*

Sakkunniga bör som nämnts användas i dessa mål. Det är dock av högsta vikt att värderingen av bevisningen sker hos domstolen. Domstolen måste också värdera sakkunnighetsutlåtandet, till exempel utifrån dess vetenskapliga grund och om den sakkunniga kan tänkas ha någon övrig inblandning i målet.

- *Robust utredning*

Domstolen har till ansvar att se till att utredningen är fullgod. Föreligger osäkerhet gällande en fråga, måste denna belysas ytterligare en gång, till exempel genom ytterligare sakkunnig eller genom att läsa in sig på relevant refererad litteratur.

- *Var tydliga i domskälen*

Alltför ofta är det oklart på vad domstolen egentligen har grundat sin bedömning. Kanske sker en mer grundlig bedömning av till exempel det psykologiska forskningsläget än vad som framgår av domarna? Detta måste tydliggöras i domen såväl för parternas förståelse av densamma, som för möjligheten att överklaga och i förlängningen för praxisbildningen.

- *In dubio pro reo*

Om utredningen inte är fullständig, eller om domstolen känner en osäkerhet inför den utredning som förebringats, måste friande dom lämnas. Detta kan också tänkas gälla när processekonomiska aspekter helt enkelt inte tillåter ytterligare utredning. *Hellre fria än fälla* är en av vårt rättssamhälles viktigaste principer och denna måste följas.

- *Iakta stor restriktivitet*

Efter denna genomgång står det klart att domstolen bör vara oerhört försiktig med att till grund för dom lägga utsagor som grundas på något som hävdas vara återuppväckta, tidigare bortträngda, minnen. Det är ytterst tveksamt om det i något fall är försvarligt att tillerkänna denna typ av bevisning något värde alls, så länge den psykologiska forskningen ser ut som den gör idag.

6.3 Avslutande kommentarer

Detta har varit ett försök att från olika aspekter belysa förhållandet mellan juridiken och psykologin, mellan vetenskapsteori och verklighet och mellan domstolens frihet och rättssäkerhetens krav. Mycket är sagt, än mer är osagt. Klart är dock att detta är ett ämne som är relevant för många personer i många olika yrkesroller. Hur ska vi förhålla oss till varandras vetenskaper? Vems kunskap kan man lita på?

Svaret är inte entydigt och inte enkelt. Det allra viktigaste är att dessa frågor lyfts upp, att de diskuteras och att ett samtal ständigt förs i syftet att vi ska lära av varandra och tillsammans utveckla något som är bättre än det vi har nu.

"We are innocent victims of our mind's manipulations", skrev Elisabeth Loftus.

Lägg det på minnet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1938:43

Doktrin

Anderson, J. R. *Cognitive psychology and its implications*
W.H. Freeman and Company, New York (1985)

Bergwall, S. och Bergwall, S-O. *Thomas Quick är död*
Blue Publishing, Falun (2009)

Chalmers, A.F. *Vad är vetenskap egentligen?*
Översättning: Månsson, P.L.
Bokförlaget Nya Doxa, Falun (2003)

Christensen, G. *Psykologins vetenskapsteori*
Översättning: Anita Erlandsson
Studentlitteratur, Malmö (2009)

Christianson, S-Å. *Traumatiska minnen*
Natur och Kultur, Falun (2002)

Descartes, R. *Om metoden att rätt bruka sitt förstånd och utforska sanningen i vetenskaperna*
Björck och Börjesson, Stockholm (1918)

Diesen, C. *Bevisprövning i brottmål.*
Norstedts Juridik, Stockholm (2002)

Diesen C, Björkman J, Forsman F, Jonsson P. *Bevis – Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*
Norstedts Juridik, Stockholm (1997)

Edelstam, H. *Sakkunnighetsbeviset*
Iustus förlag, Uppsala (1991)

Ekelöf P.O., Boman, R. *Rättegång, fjärde häftet*
Norstedts Juridik, Göteborg (1995)

JK:s rättssäkerhetsprojekt, *Felaktigt dömda*
Elanders Gotab, Stockholm (2006)

Loftus, E. och Ketcham, K. *Witness for the defense*
St. Martin's press, New York (1991)

Masson, M. J. *Sveket mot sanningen (The assault on truth)*

Wahlström och Wistrand, Stockholm (1984)

Nowak, K, *Oskuldighetspresumtionen*
Norstedts Juridik, Stockholm (2003)

Popper, K. *Conjectures and Refutations*
Routledge and Kegan Paul, London (1972)

Schelin Lena *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*
Norstedts Juridik, Vällingby (2007)

Juridiska artiklar

Gregow, T. *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*
Svensk Juristtidning 1996 s. 509

Lindow, S. *Häktningsspåfrestningar, falska erkännanden och bevisvärdering*
Svensk Juristtidning 2009 s. 15.

Wiklund, N. *Oskyldigt dömda: erfarenheter och lärdomar*
Svensk Juristtidning 1999 s. 562

Psykologiska artiklar

Christianson och Engelberg, *Komplex minnesfunktion för psykiskt trauma*
Läkartidningen Nr 18, s. 1721 (1997)
Volym 94

Hellblom Sjögren, *"Förträngda minnen" bevisar ej sexövergrepp*
Läkartidningen Nr 18, s. 1758 (1996)
Volym 93

Johnson M, Hashtroudi S, Lindsay S. *Source Monitoring*
Psychological Bulletin
Volume 114, No 1 3-28 (1993)

Kassin, Drizin, Grisso, Gudjonsson, Leo, Redlich
Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations
Law Hum Behav (2010) 34:3–38

Loftus E, Davis D, Follette WC. *Commentary: How, When, and Whether to Use Informed Consent for Recovered Memory Therapy*
J Am Acad Psychiatry Law 29:148-159 (2001)

Loftus, E. och Pickrell, J. E. *The Formation of False Memories*
Psychiatric Annals 25:12/December (1995)

Loftus, E. m.fl. *Repeatedly Thinking about a Non-event: Source Misattribution among Preschoolers*
Consciousness and Cognition 3, 388-407 (1994)

Pope HG, Hudson JI, Bodkin JA, Oliva P., *Questionable validity of "dissociative amnesia" in trauma victims: Evidence from prospective studies.*

Br J Psychiatry 1998;172: 210-215

Schooler, J.W. *Discovering memories of abuse in the light of meta-awareness*

Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma (2001)

Volume 4, Issue 2, June 2001 s.105-136

Sjöberg, R. *Djävulshästen och förmågan till ursprungsbedömning*

Locus 1 (2003)

Sjöberg, R. och Lindblad, F., *Limited Disclosure of Sexual Abuse in Children Whose Experiences Were Documented By Videotape*

Am J Psychiatry (2002)

2002; 259:312-314

Sjöberg, R. och Lindholm, T., *Återuppväckande av minnen saknar vetenskapligt stöd som behandling*

Läkartidningen Nr 4, s. 226 (2009)a

Volym 106

Sjöberg R. och Lindholm, T., *Children's autobiographical reports about sexual abuse: A narrative review of the research literature*

Nord J Psychiatry Vol 63 No 6 (2009)b

Spanos, N.P., *Secondary Identity Enactments During Hypnotic Past-Life Regression: A Sociocognitive Perspective*

Journal of Personality and Social Psychology Volume 61, No. 2, 308-320 (1991)

Tulving, E. *Multiple memory systems and consciousness*

Human Neurobiology 6:67-80 (1987)

Vrij A. *Criteria-Based Content Analysis: A qualitative review of the first 37 studies*

Psychol Public Policy Law 2005; 11: 3-41.

Övrigt

Dokument inifrån, SVT den 5 juli 2008.

Kvalitetsstandard - Traumatiska Minnen

Antagna av Sveriges Psykologförbunds styrelse 1999-06-01.

Sjöberg, Rickard L, Utlåtande till resningsansökan i Hedemora TR:s mål B 100/97

Svenska dagbladets hemsida – 2010-06-12
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/en-reell-mojlighet-till-resning_2202799.svd

Ärende AM-14811-10, Åklagarkammaren i Falun.

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

John Murray mot Storbritannien, dom i Europadomstolen 1996-02-08

Högsta Domstolen

NJA 1980 s. 725 s. 738

NJA 1992 s. 446

NJA 2006 n. 66, s. 3.

Hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinge B 2222-04

Tingsrätterna

Falu TR B 1548-99

Gällivare TR B 26/95

Hedemora TR B 348/95

Hedemora TR B 100/97

Helsingborgs TR B3132-04

Luleå TR B 187-93

Piteå TR B 179/94

Sundsvalls TR B187-93